

مدني زده کړي - يوولسم ټولگي

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا د بشپړونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معیشت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف
لوی ریاست

مدني زده کړې

يوسم ټولگي

۱۳۹۰

ش.ه

ليکوالان:

- محمد عزيز بختياری
- پوهنځار محمد فاروق عمر خیل
- مؤلف محمد انور مشفق
- ژباړونکي:**
- پوهنځار محمد فاروق عمر خیل
- مسلكي ايډيټي:**

سر مؤلف مير عبيدالله فاضل د منځني زده کړې د پيارتښت علمي غړی

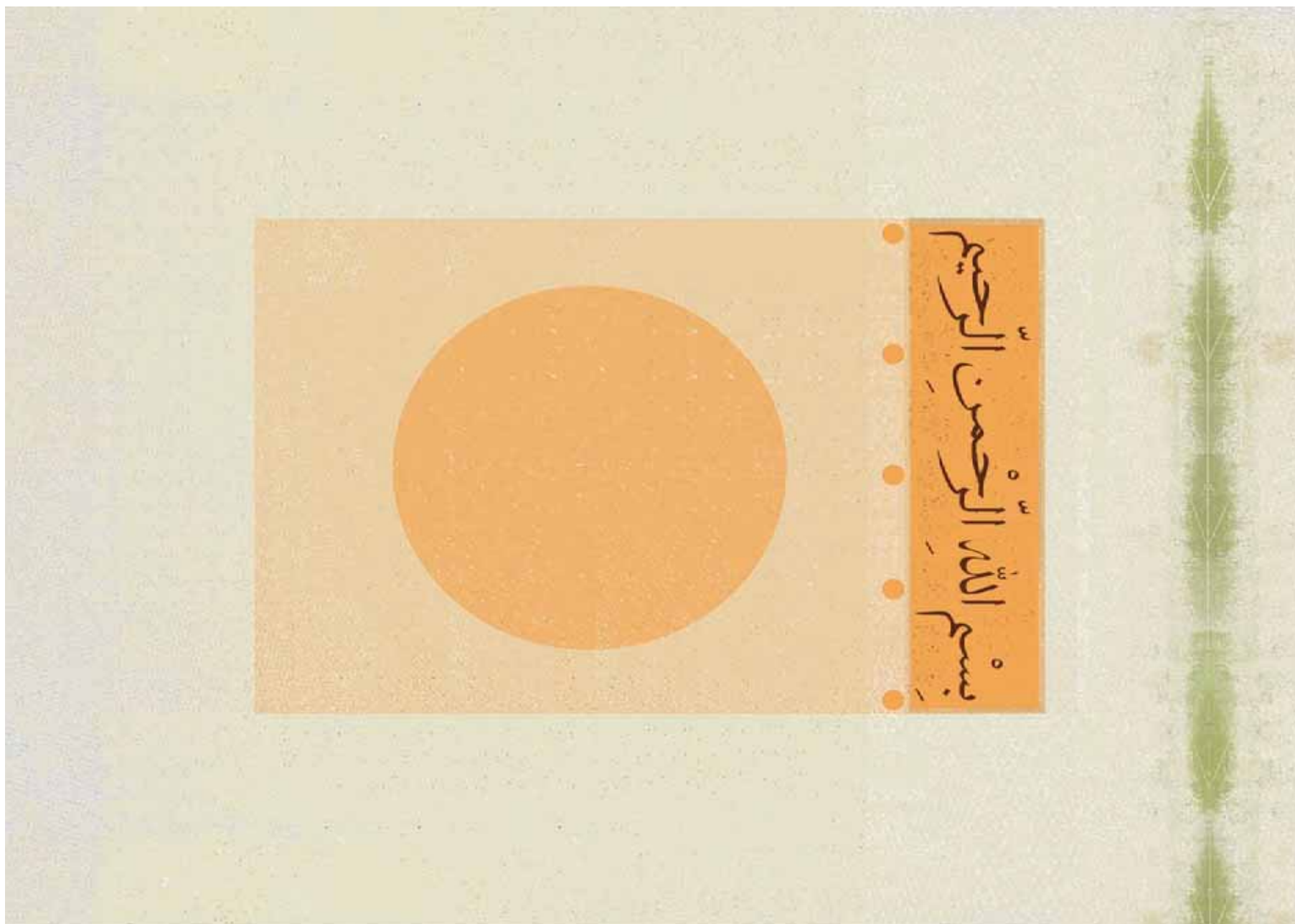
د ژبې ايډيټي:

محمد سهراب ديدار د پشتو د پيارتښت علمي غړی

د پښتو ، سياسي او فرهنگي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
  - ډاکټر عبدالصبور فخري،
  - حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.
- ## د څارنې کمېټه:

- ډاکټر اسد الله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، ټيورنکو د روزنې او د ساينس د مرکز معين.
  - ډاکټر شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پروژې مسؤول.
  - د سر مؤلف مرستيال عبدالظاهر گاستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.
- ## طرح و ديزاين:
- رحمت الله غفاری

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دى	دا وطن افغانستان دى
هر بچى يې قهرمسان دى	کور د سولې، کور د توري
د بلوڅو، د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دى
د ترکمنو، د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامريان، نورستانيان	ورسره عرب، گوجر دي
هم ايماق، هم پشه يان	براهوي دي، قزلباش دي
لکه لمر پر شنه آسمان	دا هيواد به تل خلیږي
لکه زړه وي جاويدان	په سينه کې د آسيا، به
وايو الله اکبر وايو الله اکبر	نوم د حق مو دى رهبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزي اړتياوي تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رضنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي. دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوي دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال مسائل د تدرسي پلان برخه گرځيدلي ده. هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لورنو او زامنو په باکفېته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برناوې ور په برخه کړي. پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رضنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په رښتيني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي. په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رضنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لاسه ټاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لو لیک

مدني زده کړي

- ۱ لمری څپرکي: ټولنيز کيدل.....
- ۲ د څپرکي موخې.....
- ۳ ټولنيز کيدل څه ته وايي؟.....
- ۷ د ټولنيز کيدل لاملونه(۱).....
- ۱۱ د ټولنيز بندو لاملونه (۲).....
- ۱۵ د ژوند پر اوونه.....
- ۱۸ د لومړي څپرکي لنډيز.....
- ۱۹ دويم څپرکي: ټولنيز نظم.....
- ۲۰ د څپرکي موخې.....
- ۲۱ ټولنيز نظم څه شی دی؟.....
- ۲۵ د ټولنيز نظم لاملونه(۱).....
- ۲۹ د ټولنيز نظم لاملونه(۲).....
- ۳۳ ټولنيزي سرغړونې(۱).....
- ۳۷ ټولنيزي سرغړونې (۲).....
- ۴۰ د څپرکي لنډيز.....
- ۴۱ دويم څپرکي.....
- ۴۲ د څپرکي موخې.....
- ۴۳ ټولنيز بدلونونه څه شی دی؟.....
- ۴۷ ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۱).....

۵۱	.....	د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲)
۵۴	.....	د خپيرکي لامليز
۵۵	.....	خلورم خپيرکي: ټولنيزې نابرابرۍ
۵۶	.....	د خپيرکي مورخې
۵۷	.....	ټولنيزې نابرابرۍ: څه شی دي؟
۶۱	.....	طبقاتي نابرابري
۶۵	.....	جنسي نابرابري
۶۸	.....	د خلورم خپيرکي لامليز
۶۹	.....	پنځم خپيرکي: زموږ ټولنيزې ستونزې
۷۰	.....	د خپيرکي مورخې
۷۱	.....	زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادۍ
۷۵	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې: نيسټي او څرېبې
۷۹	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې: (امتو گنځي)
۸۳	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا
۸۷	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې: دنشه يي توکو قا چاق
۹۱	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنۍ او ترهگرۍ
۹۵	.....	زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلی توکی
۹۸	.....	د پنځم خپيرکي لامليز

لوهری چپر کی

ٲولنیز کیدل

ٲه دی چپر کی کی به لاندی موضوعات زده کرو:

- ٲولنیز کیدل څه ته وایی؟
- د ٲولنیز کیدو لاملونه (۱)
- د ٲولنیز کیدو لاملونه (۲)
- د ژوند ٲراونه

د څپر کی موخي

هيڼه کيږي چي زده کوونکي د دي څپر کي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز کيدو په معنا او ارزښت وپوهيږي ،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينگولو کي ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړي ،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته لېوالتيا وښيي ،
- د ټولنيز کيدو لاملونه او پر خلکو باندي د هغو د اغيزي د څرنگوالي په اړه وپوهيږي ،
- د انسان د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي .

ټولنيز کيدل څه ته وايي؟

څېري اثرې وکړي

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنو کې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري. د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبر کولو لپاره، د نړۍ د وگړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبر کولو پر مهال د بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپير موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو سره به مو ليدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- 0 په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
  - 0 بېلابېلي او ډول ډول جامې اغوندي،
  - 0 ډول، ډول خواړه خوري،
  - 0 په يو ډول مو قعيت کې ډول ډول رفتارونه يا سلوک له ځانه ښکاره کوي.
- د دغه توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پيدا کېږي چې ولې خلک په بېلابېلو ټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟
- د پورته پوښتنې په ځواب کې بايد وويل شي چې هره ټولنه ځانته ځانگړی فرهنگ لري او په فرهنگ کې د وگړو د رفتار لپاره بېلابېلي تگلارې په گوته شوي دي چې د ټولني غړي د هغو پوښتنو عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځي، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانگړو قواعدو درلودونکي وي. د بېلگې په توگه: د ټولگي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

- ۱- آراهه او غلي وارسو.
- ۲- پر خپلو ځايو کېښو.
- ۳- د ښوونکي خبرونه غور کېږدو.
- ۴- خپلو ټولگيو الوته مزاحمت ونکو.

- ۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بېلگې وي چې بايد په ټولگي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانگړو کړنو او اصولو څخه پيروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توگه ترسره کړي. د مثال په توگه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

- ۱- مستظمي او پاکې جامې واغوندي.
- ۲- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهرباني چلند وکړي.
- ۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توگه تياری ونيسي.
- ۴- لوست دې په سمه توگه تشرېح کړي.
- ۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې گټه واخلي.
- ۶- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.
- ۷- د ټولگي نظم دې ټينگ کړي.

ټولنيز کيدل د ژوند په لومړي پړاو کې

په کوچنيوالي کې د ډيرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژندگلوې نلرو او په ورو، ورو چې لويېږو له هغوسره ډيره پېژندگلوې ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نورېي له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنيز قواعد وايي. موږ له کوچنيوالي څخه په ناڅاپي توگه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

ټولنيز کيږو. ټولنيز کيدل په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي بلکه د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې، د ژوند کولو، د ځان او چاپيريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. ليکن ورو ورو چې لويديز، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنگه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونو ته رسېږو، زموږ څخه توقع کېږي چې بولې چارې تر سره کړو چې تر هغه مو پخوا نه تر سره کولې او يا بولې چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزگارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخاني کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپيريال کې څرنگه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهل چې چارې چې د ټولنيز کيدو په جريان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکونه گوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولني غړي د ټولنيز کيدو له لارې د خپلې ټولني د قواعدو او ارزښتونو سره پېژندگلوې تر لاسه کوي. پوهيږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپير لري او د ټولني غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول تر سره کړي او کومې چارې بايد تر سره نکړي.

کاري وړتياوې او ځانگړنې

ټولنيز ژوند د ځانگړو وړتياوو غوښتنونکی دی. ليکن دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پېچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توانېږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينگولو څرنگوالی

له نورو سره د اړيکو ټينگول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده له نورو سره د اړيکو په ټينگولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل گرځي. د بېلگې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مسرتيايي رفتار ولرو او له پرديو سره په

عادي ڊول اړيکي ولرو. کله چي څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي بايد له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چيري زموږ حق ضايع کوي بايد د هغه په وړاندي د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- په مختلفو ټولنو کي وکړي له يو بل څخه په کومو مسايلو کي توپير لري؟
- ۲- لوي خلک په بېلابېلو هېوادونو کي ډول ډول دودونه لري؟
- ۳- په ټولگي کي د ښوونکي د رفتار بېلگي کومې دي؟ بيان يې کړئ.
- ۴- موږ د ټولني قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنگه زده کوو؟
- ۵- موږ د ټولنيز کيدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟
- ۶- له نورو سره اړيکي درلودل څه اهميت لري؟
- ۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړي.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يو نوي پيداشوي ماشوم سره پرته کړئ او په گوته کړئ چې:

- ۱- د دوه کلن ماشوم کوم څيزونه زده دي چې ديو نوي پيداشوي ماشوم زده ندي. (د مثال په توگه: کولای شئ چې لاندي چارونه پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، څښيدل، د کورنۍ د غړو پيژندل، او.....)
- ۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کي له ځانه سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کي يې ټولگي ته له ځانه سره راوړئ.

د ټولنیز کیدو لاملونه (۱)

په تیر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولني د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیدا کوي او په یوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي. په دې لوست کې خواږو چې دغه مطلب له لږې څرگندونې سره د ټولنیز کیدو د لاملونو په اړه وڅیړو.

پرتله یي کړئ

کورنۍ او د هم لویو ډله
د انسان د ټولنیز کیدو د
لاملونو له ډلې څخه
یو لامل گڼل کېږي،
ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څیزونه
د کورنۍ په چاپیریال
او کوم څیزونه د خپلو
همزولو او هم لویو په

ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنیز کیدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لویو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپیریال دی چې غړي یې د نسبي او نسبي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نږدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پیژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیار لري، ځکه چې د پیدایښت په پیل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیزو قواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- خرنگه خبري وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لویانو ته درناوی وکړو،
- خرنگه د خپل ځان او چاپیریال پاکوالی وساتو.

- د خپلي کورنۍ له غړو سره مینه ولرو،
- خرنگه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو،
- په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته وربښي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناڅاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بېلګې په ډول: د والدینو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د یو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانو ته ولېږدول شي، په داسې حال کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دي د دوی لاره ونیسي(د هغوی د اخلاقو تقلید دي وکړي) نو په دې توګه، که چېرې پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي او برعکس که هغوی بد رفتار او بد خوښه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقلید کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونو شخصیت سېمي بېلګې اوبڼکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کومپانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راټګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د کوچني په شخصیت ښخ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران وروڼه او خویندې، ترښه، د تره زامن، ترورګاني او نیکونه او د هغو په شان نور چې تل یې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنگونه مو جوړ دي چې دا کوچني فرهنگونه دکورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د

کورنی له خوا په ځانگړو کوچنیو فرهنگونو تړاو پیدا کوي نو له همدې امله، کورنی د ماشومانو د شخصیت په تشکیل او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلو کې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا باید په پام کې ودرولو چې د کورنی، ټولني او چاپیریال اغیزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نده. په حقیقت کې د کورنی له چاپیریال او نږدې خپلوانو سره اړیکې د کوچني د شخصیت د تشکیل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجه کې د کورنی د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډوله

ماشومان ورو ورو د کورنی له چاپیریال څخه د بهر په لور گام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبو کې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پېژند گلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پېژند گلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیارېږي.

سر بیره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنگه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنگه مخالفت وکړي، څرنگه هوکړه او موافقه وکړي، څرنگه دښمني او شخړه وکړي او څرنگه سوله وکړي. دغه چارې ښايي په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېر اړینې او مهمې دي. همزولې او هم لوبې د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له یو بل څخه د جامو بدل، ځانگړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره یې کوي د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاگه کوي. سر بیره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ (رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصیت، رفتار او اخلاقونه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډیره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثيرات چې همزولې یې کولای شي پر مور، ولري، باید کونښنې وکړو چې خپل دوستان د پېژند گلوی او دقت له

مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نيسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پيروي ونکړو.
د اسلام ستر پيامبر ﷺ دې ټگي ته پام کړي او په ښکاره ډول يې خپل پيروان دې مسهمې موضوع ته متوجه کړي دی او فرمايي: هر وگړی د خپل دوست پر دين وي او له ناسو نه هر يو بايد پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پيمان ترې.

د دوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- کورنی د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟
- ۲- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنگه وي؟ بيان يې کړئ.
- ۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړو ته تيار لري؟
- ۴- مور په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟
- ۵- کورنۍ څرنگه زموږ شخصيت جوړ وي؟
- ۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زيات د کوچني په شخصيت اغيزمن دی؟
- ۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وگړي د کوچني د شخصيت په جوړښت کې اغيزمن دي؟
- ۸- مور د خپلو همزولو له لويو څخه کوم کارونه زده کوو؟
- ۹- کوچنيان له همزولو او هم لويو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
- ۱۰- د خپل هم لويو او ښو دوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه مور ته متوجه دي؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لويو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې مور يې د دوی له هريوه نه زده کوو په يو لست کې وليکئ.

د ټولنيز کيدو لاملونه (۲)

په تير لوست کې مو د ټولنيزيدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې

به د ټولنيزکيدو د نورو
لاملونو سره پېژند گلوي
تر لاسه کړو.

څيری اثری وکړی

ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ
د ټولنيزکيدو دوه نور لاملونه
دي. ستاسو په اند:
۱- په ښوونځي کې کوم شيان
زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه
زده کوو؟

۳- د ټولنيز کيدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟
ښوونځی

په معاصرو ښارونو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته ليري. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ورزده کړي، نو له همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستي ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو وړتياوي او مهارتونه ورزده کوي. همدارنگه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو سره، ديني چارو تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي، او عقايدو سره پېژند گلوی تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپيريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي. د خلکو تعاملات او چلند يې له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړيکي او چلندونه په دې چاپيريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضوعاتو او چارو سره چې په رسمي توگه په ښوونځي کې زده کوونکو ته وربښودل کېږي، ډيرې خبرې،

موضعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورنښودل کېږي.

د بېلگې په توگه:

زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروگرام ترڅنګ زده کوي چې:

۱- نظم مراعات کړي،

۲- پاکوالي په پام کې ولري،

۳- نوبت په پام کې ونيسي،

۴- د ښوونځي د چارواکو داوسرو پيروي وکړي،

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سيالي وکړي،

۶- د برياليتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنګه، جومات هم د زده کوونکو د ټولنيزې وړتيا په لوړولو کې ډېر مهم او رغورنکی رول لري. کوچنيان په جومات کې د تعليم له طريقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځايونو په وړاندې بايد په ځانگړي ډول برخورد وشي او ديني مظاهرو او شعایرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنيانو کې په بنسټيزه توگه ايماني تمايلات او سينه په جومات کې د تعليم کولو له پړاونه پيل کېږي. همدارنگه د جماعت په لمنځه کې گډون هم په هغوی کې ايماني، جذبي لا بهايي کوي. د کوچني اړيکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تگ راتگ کوي تقويه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپيريال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنيز مراسم او هغه عمومي پروگرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځيني خلک را ټولېږي هم د کوچني پر شخصيت اغېزه کوي.

ډله ييزه رسنۍ

په تېرو وختو کې به خلکو خپل د اړتيا وړ معلومات زياتره د شخصي اړيکو له لارې او يا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنيزې رسنۍ، معلومات په ډېره چټکيا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راډيو، ټلويزون، انټرنېټ، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نور کسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راډيو ته په غوږ نيولو، د ټلويزون په ليدلو يا سينما ته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغو کلو کې چې

د بریښنا انرژۍ شتون لري او تلویزیوني شبکې او چینلونه فعالیت ولري، ماشومان له نورو څخه ډیر خپل وخت د تلویزیون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوریدونکو او لیدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توگه: د نړۍ له گوټ گوټ څخه د ورځنیو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرگندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاریخي پېښې تشریح او بیانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنگ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقاید، ارزښتونه او رواجونه تشریح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظر کې نیولو سره چې د رسنیو لخوا خپریږي او همدارنګه هغې پراخې گټې ته په پام سره چې د رسنیو څخه اخیستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقایدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

باید په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ، کیدای شي مثبتې یا منفي اغېزه ولري. د بېلګې په توگه: که چېرې په دقیقه او کره توگه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځایي عقایدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي یووالی او هویت ځواکمن کړي. لیکن له هغه پرته همدغه وسایل کولی شي چې د مذهبي او فرهنگي ارزښتونو او رواجونو د ویجاړۍ لامل وګرځي او ملي یووالي او هویت ته زیان ورسوي.

ډله ییزه رسنۍ او د ډله ییزو اړیکو وسایل د انسان عقل او شخصیت ته د جبریت ورکولو او تشکل وسایل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د یو هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې گټه واخیستل شي، کولای شي هغه ملت یو حیرانونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. او که د دښمن په لاس کې ولویږي نو له هغه نه به یوه تباه کوونکې وسیله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلونکي به له تباهی سره مخامخ کړي.

د دوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتني

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانو ته کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلني نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی کوچنيانو ته کومې وړتياوې ورزده کوي؟

۴- د وگړو کره وړه په ښوونځي کې باید څرنگه وي؟

۵- په جومات کې کوچنيان کوم شيان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپيريال کوچني او تنکي ځوانان څنگه رهبري کوي؟

۷- ډله ييزه رسنۍ څه شي ته وايي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ييزو رسنيو او د هغو په پروگرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مشنې او سفني اغېزې په دوه مخونو کې وليکئ.

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانگړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونیول شي . دغه واقعیت ته په پام سره، لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

- ۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟
- ۲- د هر سنی پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډیر شمېر پړاوونه بیان کړي دي . دغه پړاوونه په بنسټيزه توگه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنيز هم دي . په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري .

ځکه نو مور باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له مور سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډیر لنډ وه، له دې امله چې کوچیان ډیر ژر په کروندو او کار ځایونو کې په کار گمارل کېدل او له لویانو سره یې اړه په اړه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نږدې په ټوله نړۍ کې کوچیان په ډیره هوساینه کې ژوند کوي او په تفریح او زده کړه بوخت وي . د وړکتوب یا کوچنیوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

مور او د کورنۍ مشران هغه کوي چې د خپلو کوچنيانو لپاره خوندي او مناسب شرايط چمتو کړي چې د هغوی کوچنيان د ټولنيز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنيان په ټيټو عمرونو کې ډېر په تفريح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنيانو لپاره د لوبو ډول وسایل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرايط برابروي چې وخت په خوښۍ تير کړي. نن ورځ د کوچنيانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصويرونو څخه ګڼه اخيستل کېږي او همدا رنگه ټلويزيوني خپرونې د هغو د بوختيا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

کوچنيان معمولاً له کار، اقتصادي بوختيا او چارو معاف دي او ډېر ټولنيز او د کورنۍ مسؤوليتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنيان له شپږ کلني نه وروسته په پټو سترگو تقليد کوي او له هر چانه زيات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خونېدونه اغيزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسټلي او وړتياوي په دوه طريقو زده کوي:

يوه طريقه له چاپيريال، دوستانو، کورنۍ، رسنيو او داسې نورو نه په ناڅيره توګه اغيزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلفين زده کوي. اوسني کوچنيان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤوليت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لويانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعليمو کې د کوچنيانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټيټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلاک او نجلۍ احتلام ته رسيدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسيدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلاک او نجلۍ احتلام ته رسېږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغو کې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه يو يې هم د مسؤوليت مننې حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځوانۍ چې له اتلس کلنۍ څخه پيل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه يو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړنۍ کلونه د ډيرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدا رنگه ډېر ځوانان واده کوي او کورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پيښ شي، يو هم په يوه دنده بوختيا ده چې ممکن د ژوند تر وروستيو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د يوه ځانګړي سبک لرلو ته اړدی چې په بېلابېلو ټولنو کې توپير لري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کې د لويانو په پرتله مختلفې جامې اغوندې او د رفتار او ګرو وړو له اړخه هم ډير فعال او ځواکمن وي. په ټوليزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لويانو په پرتله تر ډېرې کچې توپير لري. کابو په ټولو ټولنو کې ډېر اړين مسؤوليتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځينو برخو کې له اړينې تجربې څخه برخمن ندي.

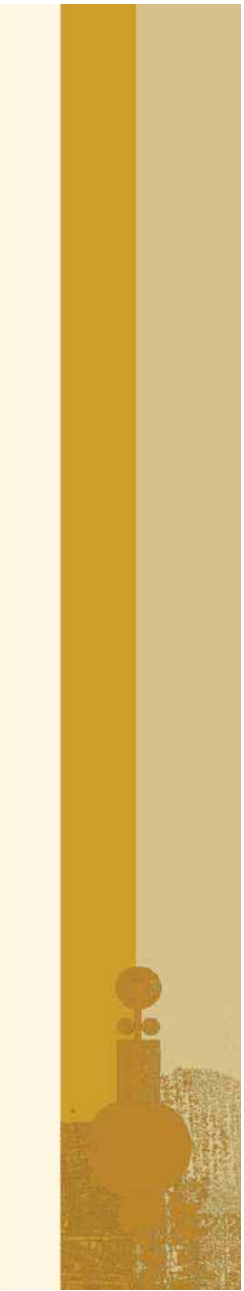
د عمر منځني پړاو

د عمر منځني موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پيلېږي، د خپلو ځانگړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړينه انرژي لري او هم ېې له ژوند څخه يوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخواني پړاو وروايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولني په سطح اړين مسؤوليتونه معمولا هغو خلکو ته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

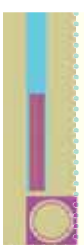
خلک د منځني عمر لرونکو څخه هيله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعايت کړي. له هغوی څخه هيله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کروړوړو اواناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان ټکره اوځواکمن وښيي. ډير هغه کره وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ اړينه برېښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډير عمر (پوځاوالي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د پوځانو ب پړاو دی. په مذهبي او سستي ټولنو کې، د پوځانو ب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د پوځانو فزيکي فعاليتونه کمزور کيږي ليکن د هغوی فکري مشارکت ډيرېږي. د ډير عمرونو لرونکي خلک (پوځاگان) د ډير تجربو د لرلو له امله پريکړې کوي او يا هم لږ تر لږه له دوی سره سلا کېږي. ليکن په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې، د ډير عمر لرونکو خلکو حالت توپير کوي. هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای بايد د ټولني ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دين له نظره لويان ډير حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتياوو پوره کولو نه يادونه وکړو. کورنۍ بايد لويانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتياوې لکه، خواړه، پوښاک، او استوگن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی بايد د علاج لپاره ډاکټر او يا روغتون ته بوځي. که چېرته کوم شي ته اړتيا پيدا کړي، بايد پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو سانيې او آرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد سلوک نه ډډه وشي. که چېرته لويان (پوځاگان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشيې، اباتي او د ژوند د هوسانيې او سو کالۍ د وسايلو پوره کول په غاړه واخلي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

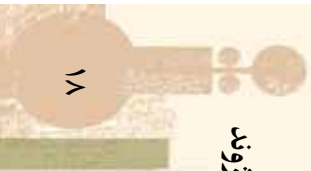

- ۱- انسان د ټولنيز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟
  - ۲- د کومو چينوالي په پړاو کې د مور او پلار دندې د کوچنيانو په وړاندې څه شې دي؟
  - ۳- د کوچنيوالي پړاو کومې ځانگړنې لري؟
  - ۴- د ځواني دوران له څو کلنۍ نه پيل کېږي او دا پړاو څوانانو ته څه ارزښت لري؟
  - ۵- د منځني سن پړاو کومې ځانگړتياوې لري؟
  - ۶- ولې د ډير عمر ځوانان د پرېکړې او تصميم نيولو په سر کې ځای لري؟
  - ۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوداگانو د موقف او موقعيت توپير په څه شې کې دی؟
- د کوچنيوالي او ځوانۍ پړاو پرته کړئ.

د لومړي څپرکي لنډيز

- هره ټولنه خپل ځانگړی فرهنگ لري اوپه فرهنگ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولني غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړیکې درلودل دټولنيز ژوند يوه اړياده له نورو سره په اړیکو درلودلو کې براليتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د براليتوب لامل گرځي.
- کورنۍ او د هم لوبوگروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نسبي اونسبني تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره ټينگې اوږدې اړیکې لري.
- ښوونځی اودله ييزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نور لاملونه گڼل کېږي.
- ټولنيزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکيا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راديو، تلويزيون، انټرنېټ، ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.
- د کوچنيوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوداټوب پړاو د انسانانو د ژوند بيلابيل پړاونه دي.

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزي سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنيزي سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپيژني،
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پيژند کلوۍ تر لاسه کړي،
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنيزي سرغړونې وپيژني،
- د ټولنيزو سرغړونو لاملونه وپيژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنيز نظم څه شی دی ؟

پرته یې کوی

لاندي پښتني ولوی او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړی:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېږيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنگه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچيو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپيرونه او ورته والی وښی؟
 څرنگه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډيرو وگرو او ډولو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډيرو وگرو د شتون، د گروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توگه د يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هوساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهېدو لپاره يو مثال راوړو: ښايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېږيو خونه ليدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنيز ژوند لري او ډير شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنادی چې هريو يې يوه ځانگړې دنده پرغاړه اخيستي او په ښه توگه يې تر سره کوي. کله چې په سل گونو مچۍ په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتو مچۍ او يا مېږيان د يو بل تر

څنگ را ټولوي هغه ځانگړې غريزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتي ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې سختې بياني او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د سچيو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډير شمېر خلک په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يو بل سره اړيکې لري او له يو بل سره مرسته کوي. لېکن د انسان د ژوند او د شاتو د سچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپير شته او هغه هم دادې چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يو بل ترڅنگ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايښي خاصيت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توگه يو فرهنگ دی. د نظم مننه د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د سچيو نظم غير ارادې او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توگه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويو کچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنيز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولني وگړي په آسانۍ سره د يو بل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يو بل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يو بل سره اړيکې را منځته کړي. د بېلگې په توگه: کله چې ناسو د يو توکي د پېرېدو لپاره يو دوکان ته ورځي، خپله غوښتنه ورته بيانوي او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي ناسوته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې

ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره ساده گۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه گډه او مشترکه ژبه درلوده او د گډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه يو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنگي اصولو سره آشنائي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې يوله بل سره په آساني اړيکې ټينگې کړئ. نو مونږ له دې امله کولای شو چې له خلکو سره اړيکې ټينگې کړو چې مونږ ټول د گډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. مونږ کولای شو د نورو د احتمالي کړو وړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لوبه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زمونږ موخه په بېلابېلو گوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بېلگې په توگه: کله چې تاسو سهار وخته: نانوايي ته ځئ او دودۍ رانيسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار دودۍ خورئ او د بنوونځي په لور روانېږئ بنوونځي ته ځئ او درس لولئ، هېڅکله دغو ځايونو ته د تگ څخه مخکې شک او گومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او يا هم بنوونځي خپل ورځني کار ته دوام ورته کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرگندېږي چې ټولنه د يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشې پر خپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، او گوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پيروې کوي په حقيقت کې، ټولنه د يو انجن په څېر ده چې د ډيرو وړو او لويو برخو څخه رامنځته شوي او په يو ځانگړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلې دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولني نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونو کې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- که په ټولنيز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟
- ۲- د شاتو د مچنيو او سبزنيو ژوند څه ډول دی؟
- ۳- د شاتو د مچنيو او انسانانو د ژوند توپير په څه شي کې دي؟
- ۴- ټولنيز نظم په کوچني سطح څه معنا لري؟
- ۵- ټولنيز نظم په لويه کچه څه گټه لري؟
- ۶- يوه بيلگه د نظم د کوچني سطحې او يوه بيلگه د نظم د لويې سطحې په اړه

توضیح کړی.

کورني دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړی.

د ټولنيز نظم لاملونه (۱)

خبري اثرې وکړي

تير لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

- ۱- آیا زموږ ټولنيز ژوند نظم لري؟
- ۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل گرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟ لکه څنګه چې په تير لوست کې مو لوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنيز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنيز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرگونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړيو پېړيو راهيسې دوی په يوې طريقې سره خونه جوړوي، په يوه ډول د گلونو بېرازه (شپږه) راتولوي او له هغه ځنې شات جوړوي، په يوه ډول تغذيه کوي، او په يو شان کارونه سره وپشي. لېکن د انسانانو ټولنيزې اړيکې د يو لړ اصولو، قوانينو او معيارونو پر بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي يو له بل سره هود او موافقه کوي چې دغه معيارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانينو پېژندنه چې زموږ د ټولنيز ژوند او اړيکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډير ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به يې وڅېړو.

ټولنيز ارزښتونه

موږ د ډير وڅيړونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه ياد، سم يا ناسم ګڼو. د بېلګې په توګه: يو بل ته درناوی کول، زده کړه، کار کول، رښتینولې او امانتداري ښه ګڼو. يو بل ته درناوی نه کول، بې احترامې، لټې، خيانت، چغلي او دروغ ويل بد ګڼو. ټولنپوهان دغه ډول مفاهيم ارزښت بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت

کولو معیار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د رېږونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی گډه اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم گډه ارزښتونه شتون ونه لري، د پيوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پرې چې کومې چارې باید ترسره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوند کې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانېه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توگه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نورونه درناوی** د یو ارزښت په توگه، موږ ته صرف وايي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وايي چې څرنگه باید یو بل ته درناوی وکړو. لکه څنگه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانگړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانگړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې یې احترامیې اوسپکاوې وگڼل شي. له دې امله، ارزښتونه باید په ځانگړو تگلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانگړو ټولنیزو حالاتو کې ډکرو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادېږي. څنگه چې پوهېږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو او قواعدو څخه پیروي کوي چې یې ښکته او په ټول باور سره د ټولني ډوگرو کړه وړه او چلند په دقیقه توگه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی د خدای تعالی ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغي ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بیلابیلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

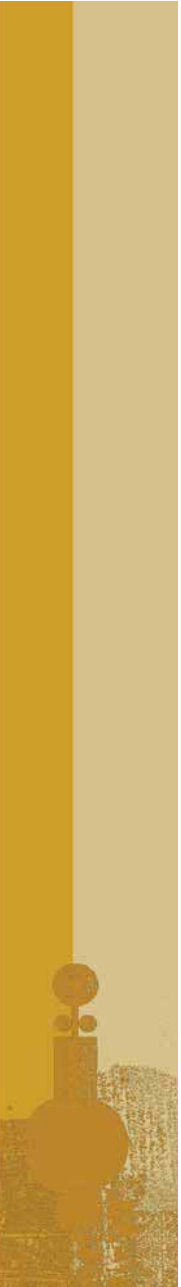
ٽو لٺيز رول

قواعد يو له بل سره ئي تراوه او خواره واره ندي، بلڪه هغوى به منظمو ڊولو ڪي له يو بل سره اڀيڪي لري او له ڊي لاري زموڙ اڀيڪي آساني او د ٽولٺيز نظم به ٽينگولو ڪي مرسته ڪوي. د بيلگي به توڳ: په ڪورٺي ڪي د يوڀي مور رول او مقام په پام ڪي و نيسي. خلك په يوه خانگري ٽولنه ڪي، له سيندو خخه هيله لري جي د خپلو او لادونو لپاره خانگري چاري ترسره ڪري. هغه چاري جي مور بي له سيندو خخه هيله لرو. په حقيقت ڪي هغه قواعد دي كوم جي د مور رول پوري تراو لري. يعني هغه چاري سرته ورسوي جي له سيندو خخه بي هيله ڪبري. هر شخص ڪو لي شي خورولونه ولري. د بيلگي په ڊول:

يو ڪس په ڪور ڪي مور او ماڻهينه، په بنورنخي ڪي بنوونڪي او په گوند ڪي معمولي غري وي. جي هر رول په خپل خاي ڪي سرته رسوي او ڪه داسي ونه ڪري هم هغه اهم نور له ستونزو سره ڪبري.

په ڊي توڳه، مور به هر موقعيت يا دريخ ڪي جي يو، د هغه به تناسب رول سرته رسورو، په منظم ڊول چند ڪور، آن تردي جي نور خلك ڪولاى شي زموڙ د احتمالي چندونو اٽڪل وڪري. لنده دا جي د يوڀي ٽولني وگري د گڏو ارزڻتونو او اصولو په منلو او په بهلاپيلو ٽولٺيزو رولونڪي د هغو په پام ڪي لرو او رعايت ڪولو سره له ڪرڪيچ او نا خوالو خخه مخنيوي ڪوي او خپلو ڪرو وڙه ته سمون وڙڪوي. گڏ ارزڻتونو او اصول ڊڊي لامل ڪبري جي د يوڀي ٽولني وگري له يو بل خخه دځانگرو چندونو هيله ولري او همدا رنگه له يو بل خخه انتظار ولري جي د يو لڙ خانگرو چندونو نه ڊوه وڪري. دغه امر د خلكو ترمنخ د اڀيڪو د نظم، همغڙي او د سڀلين به معنا ڊي.

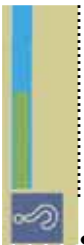

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دی؟
  - ۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟
  - ۳- قواعد څه شی؟ بیان یې کړئ.
  - ۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟
- کورنۍ دنده**
- خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلي او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

د ټولنيز نظم لاملونه (۲)

څېړنې اثرې وکړي

لاندي پوښتي ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

- ۱- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟
- ۲- او که چېرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بيانو د کومو طريقو او لارو وړانديز کوئ؟

- د ډېر ورته والي سربيره چې د انساني ټولني او د شاتو د سچيو د کدو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو سچۍ نده او انساني ټولنه د

نظم او د سپلين د شتون سره چې لري يې، په دوامداره توگه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهد ده چې د بې نظمۍ لامل گرځي. د نفوس ډېر والی، نا انډولې، بې عدالتې، توکم پالي او نور ټول کرکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمې را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي او خلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلي خبره ده چې يوه ورځپاڼه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژني، عصبيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپورت تر سترگوته شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربيره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنيزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو، او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډېر ضروري لاري او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواوړگانو څېړنې ته ځانگړې کړې دي. د يو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له نيول سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي گډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پريښودو

لاسل وگرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پيدا کوي چې لوړوي، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، ليکن کله چې نفوس ډېر شونو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتيا پيداشوه.

قانون يوه ښکلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوځارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو ځارکوي. په دواړو حالاتو کې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږي کوي. د نن ورځې هغه ټولني چې ډېرې لويې او پيچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډيرو هېوادونو کې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز خو اړين او ضروري مسالې څېړي او په آساني سره د بدلون وړنه دي. اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حيثيت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځته کېږي، څرګه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولني پرته له قانون څخه نه اداره کېږي. په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رايج مذهب په رڼا کې ترتيب او جوړېږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختلفو ټولنو کې قانون يو ضروري شي گڼل کېږي، ليکن قانون، بايد اجرا يوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجرايوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواک دی چې د نظم د را

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پوليس د هېواد کورنۍ نظم او امنيت د مجرمانو او بلوا گرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضايه ځواک د پرمختللو ټولنو يو له درې اصلي او بنسټيزه څواکونو څخه گڼل کېږي. قضايه قوه د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ يا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي يا جنايي اختلافات او دعوایي منځ ته راشي قضايه قوه يې د محکمو له لارې فيصله کوي. محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو يې د وگړو، شرکتونو او يا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.

که چېرته محکمه خپله دنده په نښه توگه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق يې ضايع شوی دی خپل حق ته ورسېږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندي کړي خو تر اوسه يې هغه کار نه وي کړی، له دې وږي چې محکمې ته به کښ شی او سزا به ورپيې، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان يو له هغو تاديبي او روزنيزو مرکزونو څخه دی چې ټوله د مجرمينو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنيز کنترول له ډېرو مهمو وسايلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکوميت دوره په زندان کې تېروي. يو شمېر خلک له دې وږي چې په زندان کې ونه لوږي په جرم او جنايت لاس نه پوري کوي څرنگه چې ولېدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنيز نظم د ساتلو او جرم او جنايتونو د مخنيوي لپاره له قوري وسايلو نه استفاده کېږي. قانون، پوليس، محکمه او زندان په نوي نړۍ کې د ټولنيز نظم او سمون ډېر مهم وسايل گڼل کېږي.

يو بله د نظم او دسپلين ساتلو وسيله د انسان په طبيعت او خټه کې نغښتي ده او هغه عبارت له ايمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ويره ده. که چېرته يو انسان د ټينگ ايمان درلودونکي وي او په مرگ او د آخرت په ورځ ايمان او باور ولري او په

دې پوه شي چې د مور د کرو وړو له ذری ذری نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پولیس اوږی او هغه اړ باسی چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟
  - ۲- له نورو لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي نوم واخلي؟
  - ۳- هغه رسمي رسپي چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کېږي کومې دي نوم يې واخلي.
  - ۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
  - ۵- که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟
  - ۶- د قانون له پښتوانو څخه د يو نوم واخلي.
  - ۷- د مجرمنو زنداني کول د ټولني لپاره څه گټې لري؟
  - ۸- آیا له یادګرۍ شويو ديني او حسي وسايلو نه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولني د نظم او دسپلین په ساتنه کې مرسته وکړي؟
- کورنۍ دنده**
- د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دوه مخونو نه کمه نه وي.

ټولنيزي سرخروني (۱)

خبري اترې وکړئ

لاندي پوښتني ولولئ او د هغو په اړه خبري اترې وکړئ:

- ۱- آیا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟
- ۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟
- څرنگه چې په تيرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډير ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډيري وگړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانگړې توگه د ټولني اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که چېرې يو شمېر کم رنگه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا ترپښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نور وگړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وگړي هم تر سترگو کېږي چې ډير

شمېر اصول په خوڅو ځله تر پښو لاندې کوي، ټولنه او وگړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسيلو نه په گټې اخيستلو سره د دوی د کړنو مخه ونيسي. دې ډول خلکو ته ، سر غړونکي او مجرمين او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځينې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنيز لاملونه شتون لري چې يو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځينې ضروري لاملونه يې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وگړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرگندوي آیا په ټولنه کې نظم د گواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډير ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وگړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مېخ اړيکې او يو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لېدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مېخ اړيکو کچه راټيټه شي د متقابل عمل کیفیت يعنې د هيجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټيټېږي. له دې کبله له نورو سره د پيلنوب او نږدې والي احساس کمېږي اود جرې اعمالو کچه لږېږي. له دې سربېره په ډير نفوس کې د سر غړونکو او جنايت کارو گروپونو د تشکيل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولني نه واټن نيولی چې نوي او بيا پيوستون ته اړتيا لري. هغوی معمولاً وړوکي ټولگه جوړوي چې دغه ټولگه غالباً کوچنۍ فرهنگ او د خپل ژوند ځانگړي سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توگه د نفوسو ډيروالی د سرغړونو لامل نه گرځي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربيت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډير نفوس چې بڼه تربيت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کم چې بڼه روزنه او تربيت و نه لري کېدای شي سرغړونې زياتې ولري.

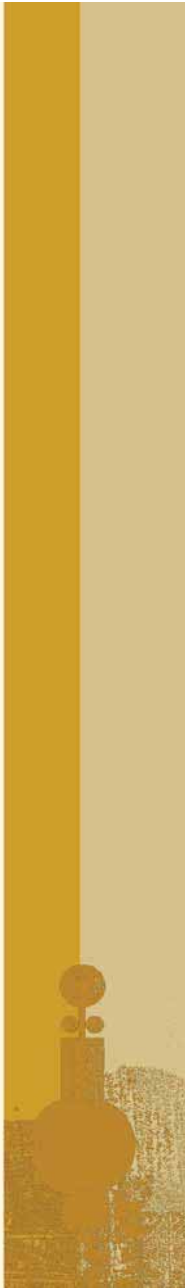
څرنگه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي است د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث کړځي خو د احادیثو شارحین دا تشریح او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصرو په توګه یې ټولني ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشریح او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزني وس نلري.

کډوالي

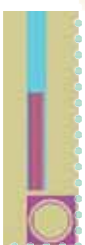
کډه کول او میشته کیدل دو ګرو په کړو وړو ډیره اغیزه لري. کله هم کډوالي داخلي وي، چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جګړه، قحطی، وچکالیو یا د سیلاو له امله دنیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي. کله هم دا کډوالۍ بهرنۍ وي، یعنې یوشمېر خلک د ځینو لاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي. کله چې پراخي کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډیر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غوړني ډیرېږي.

د نفوس تنوع

د ډیرو هېوادونو نفوس له بیلابیلو قومي، مذهبي او ژبنيو ګروپونو نه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ګروپونو نه تشکیل شي، د ډیرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توګه، که چېرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو یې ځایه کیدل صورت نیسي. که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې او مذهب له لحاظه یو ډول وي، ډیر امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غوړني کمې وي. خو له دې پرته، ممکنه ده چې دو ګرو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو او سر غوړونو ته ښکېل باسي.

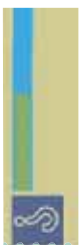

د لوست تکرار

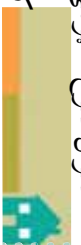
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- مسجرم(سر غرونکي)چا ته ويل کېږي؟
  - ۲- کوم لاملونه انسان د سر غرونې خوا ته بيايي؟
  - ۳- آیا د ډير نفوس سمون د لږ نفوس له سمون نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرگند کړئ.
  - ۴- ډير نفوس د ټولني په نظم څه تاثير اچوي؟
  - ۵- د نفوس تنوع د ټولني په نظم څه اغيزه لري؟
- د مساجرت په باره کې څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

ټولنيزې سرغړونې (۲)

ستا سي به آند:

- ۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟
  - ۲- څنگه کولی شو له سرغړونو نه مخنيوی وکړو؟
- په تیر شوي لوست کې مو په سر غړونو باندې د نفوسو د اندازې او کیفیت د اغیزې په اړه بحث وکړ. په دې لوست کې به د سر غړونې او انحراف په اړوند ځينو نظرياتو په باره کې څرگندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هوري ټولني فرهنگ د خلکو لپاره هم موخې ناکي او ورپېژني نې او هم دي موخو ته د رسيدو روالاړې او وسيلې ورنسي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې موخو ته د لاس رسۍ روالاړې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لاس رسې نه لري ، فشار راولي، د بيلگې په توگه: په يوه ځانگړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينگار کېږي، خو د دې بر ياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي. په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي بر ياليتوبو نه لاس ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بوټو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو موخو ته د رسيدو لپاره چې په ټولنه کې ټاکل شوي دي له نا روا وسايلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي بايد اجتماعي موخو ته د رسيدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپوهان په دې عقیده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لاس پورې کوي چې د دډير زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تير وتنو لاس

پوري کوي خو نيستمن ممکن له يوې هتي يا کور نه يو کم ارزښته شي غلاکړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو خلکو د سر غرونو کچه د پرتلي وړنده خو د زور خاوندان سر غرونه داسي تعريف کوي چې گوندي د فقير او نيستمنو خلکو جرم د سر غرونې په معنا ده او خپلي سر غرونې د دې تعريف له کړۍ نه بهر بولي او په دې ډول شتمن خلک دهغو سر غرونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږي په امان کې پاتې کېږي، مگر نيستمن خلک د ډير وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په گنج کې تيروي او د ټولنيز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تېل کېږي، د دې نظريې په اساس، سر غرونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي مگر يوازې نيستمن او فقيران جرا ويښي.

د ټاپه وهلو نظريه

داسي نظر هم موجود دی چې کله يو څوک په هر دليل چې وي يوه سر غرونه وکړي نو خلک هغه ته سر غرونکی وايي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او يا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کېږي چې په رښتيا هم دی سر غرونکی او مجرم دی او هغه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پيدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې گډه شو نو د عادي خلکو سره يې فاصله زياتېږي او کېدای شي چې د يو حرفوي مجرم په توگه په لويو جرمونو لاس پورې کړي. دا نظريه مور ته دا جوتنه کوي چې کله څوک يوه سر غرونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپي وهلو نه بايد ډډه وشي.

د انتقال نظريه

يوه بله نظريه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسي ويل کېدل چې سر غرونه اکثراً زده کېږي. کله چې په ځانگړې توگه دکوچنيوالي په پړاو کې، د مجرمينو او سر غرونکو سره ناسته ولاړه او معاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غرونه نه يوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن يو عادي او د ستاينې وړ عمل وبولي. د دې لپاره چې له سر غرونې او جنايت نه توبه وشي بايد خپلو دوستانو او هغو کسانو ته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خداي ويريديزوکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له گناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د ثبوت او له بدو کارونو نه د ډوی کولو انگيزه ورځي.

سعدی دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:
پسر نوح با بندگان بنهشت
سگ اصحاب کهف روزی چند
بني مردم گرفت و مردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کینه‌ست له بندگانو سره
د کهف د اصحابو سې یو څو ورځې
د پیامبری کو زنی بې شوه ورکه
و گرځید کسانو سره کس شو، ځکه

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتني

- ۱- سر غرونګی چاته ویل کېږي؟
- ۲- د فشار جوړوونې نظریه څه شی ده؟
- ۳- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غرونو په را پیدا کېدو څه اغیزه لري؟
- ۴- د انتقال نظریه څه شی ده، توضیح ورکړئ؟
- ۵- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.
- ۶- له سر غرونو نه د پاکي مسهمه طریقه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولی شو له جرم او سرغړونې نه مخنیوي وکړو) یو مقاله چې له دو مخونو نه کمه نه وي ولیکئ.

د څپرکي لنډيز

- په کوچنۍ کچه د ټولنيز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولني وگړي په آساني سره د يوبل په کروورو پوهيږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کروورو نه وړاند وينه وکړي او په آساني د يوبل سره اړيکي را منځته کړي.
- ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيار گرځي. د ارزښتونو پرته خلک د يوبل سره د اړيکو په ټينګولو کتبي د زيرونو او ستونزو سره مخ کېږي.
- خلک په يوه ټولنه کې د گډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنيزو چارو اورولونو کې دهغو په رعيت کولو سره، له تاو ترپخوايې او گډوډۍ نه مخنيوی کوي او خپلو کروورو ته نظم اوسمون ورکوي.
- قانون يوه تگلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پر کړنوځار کوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولي بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو ځار کوي.
- د وگړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرگندويي آيا په ټولنه کې نظم د گواښ لاندې راغلی او که نه. د ډيرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډير ستونزمن دي.

دریم خپرکي

په دي څپرکي کي دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه (۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه (۲)

د څپرکی موخې

نمه کيږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- د بدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
- د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو بدلونونو لاملونه تشخیص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په نښګڼو او زیانونو پوه شي،
- د ټولنیزو بدلونونو د کترو لولو لاره وپېژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډیر شیان زیاته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځینې شیان بدلون کوي، ستاسې په آند:

۱- ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې په خپله هغه لیدلي وي، بیان کړئ.

د چټک ټولنیز بدلون پیل

په پخوا زمانو کې انساني نسبتاً یکنواخته ژوند لود او ډیرو نسلونو تقریباً په یو ډول ژوند کاوه، یو ډول چاپې یې اغو ستلې، یو ډول خواړه یې خوړله او یو ډول دود او دستور یې درلود. هغه بدلونونه چې دانسانانو د ژوند په مختلفو برخو کې په سترگو کېدل ډیرکړار او حتا د لیدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمې میلادي پېړۍ نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډیره چټکتیا سره بدلون پیل کړ، څرنگه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډیر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانگړي توگه او د پخواني نسل نه په توپیر ژوند کوي. هر وگړی د ژوند په پړاو کې باید ډیرې وړتیاوې زده کړي ترڅو وکولای شي په خپل شغل او ټولنیز مقام کې پاتې شي. مور: نشو کولی په ځوانۍ کې په هغې پوهې او وړتیا چې په کوچنیوالي کې موزده کړي

دي، خپلو موخو ته ورسيدو. بلکه بايد په دوامداره توگه خپلي پوهي او د وړتياو زده کړي ته دوام ورکړو او خپل ځان د نويو شرايطو لپاره آماده کړو.

د ټولنيز بدلون اهميت او گټي

د ټولنيزو بدلونونو د پيژندلو مهمه گټه داده چې موږ د ټولني د بيو غړي په توگه د خپل ماحول له ټولنيزو جريانونو نه خبريږو او همدارنگه په دې بدلونونو کې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغيزې نه خبريږو.

کوم ډول بدلونونه ټولنيز بدلونونه، وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنيز ويلی شو چې په ټولني پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم ديو يا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغيزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنيز بدلون نه راځي، مگر ځيني وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډيري خلکو باندې اغيزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنيز بدلون ويل کېږي. ټولنيز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سياسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنگي برخو کې منځ ته راشي. د بيلگې په توگه: په هېواد کې سياسي انقلاب او د سياسي نظام بدلون کېدای شي يو سياسي بدلون وگڼل شي. خو بايد په ياد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سياسي بدلون نه راځي. په يوه هېواد کې سياسي بدلون هغه وخت منځ ته راځي چې په سياسي نظام کې بې بدلون راشي.

سياسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفرم او اصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختيا پروگرام په هېواد کې طرح او پلي شي او دخو کلونو په موده کې د اقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختيا وکړي، کولای شو ووايو چې په دې هېواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بيلگې په توگه: د خلکو د لويې پرگني اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نيستي له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرگند شي.

يو بل ټکي چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت

وي او يا سنڀي وي. ڄيئي بدلونون نه څرنگه چي د اقتصاد په برخه کي مومثال ورکړ، کيدای شي مثبت بدلون وگڼل شي. ځکه چي دهغه بدلون پايله ټولو خلکو ته گټوره او مطلوبه ده. مگر ځيني بدلونونه کيدای شي خلکو ته زيان رسونکي پايلې ولري. د بېلگي په توگه: په هېواد کي يرغل گرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورني جگړي چي په عامه توگه د هېواد په ضرر او بې گټي وي د خلکو په ژوند کي د ډيرو بدلونونو لامل وگرځيدې.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې نښانې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کي منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چي مورب په هغې کي ژوند کوو ټولنيزي سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتي دي او سيمه ييزو ژبو په نړيوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغيزه کول او اغيزمن کيدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کي پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي، چي تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسي موندلې دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنترول او هدايت شي کيدای شي د ټولني د خوزښت ماشين د پرمختگ او ودې خواته مخه وکړي، څرنگه چي د بدلون نه شتون به د ټولني د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کيدو او دريدو په معنا وي. نو هيله کيږي چي د ټولنيزو بدلونونو عوامل چي په راتلونکو لوستونو کي بې مطرح کوو، وکولاى شو په هونښاري سره دا ټولنيز بدلونونه کنترول او هدايت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولني په گټه استفاده وکړو.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتني

- ۱- ټولنيزو بدلونونو کوم وخت چټکيا پيدا کړه؟
  - ۲- بدلون تعريف کړئ؟
  - ۳- ټولنيز بدلون څه شی دی؟ له بيلگي سره يې واضح کړئ.
  - ۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.
  - ۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.
  - ۶- د ټولنيز بدلون د موضوع په باره کي توضيحات ورکړئ.
  - ۷- سياسي برخه کي بدلون څرنگه پېښېږي؟
  - ۸- د ټولني د بدلون نښي نښانې او پدېدي بيان کړئ.
- د اقتصادي بدلون د مثبتو پايلو په اړه څلور کرښي وليکئ

کورني دنده

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱)

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

- ۱- د تېر شوی لوست مطالبو ته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.
  - ۱- ټولنیز ارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟
  - ۲- آیا د ټولنیزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.
- د ټولنیز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولني د تاریخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاریخ په اوږدو کې د یو ملت او ټولني د ژوند په قواعدو کې منځ ته راځي.
- دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنیو عواملو او له هغه ځواک نه چې د ګروپ د داخلي او بهرنیو شرایطو زیږنده دي منځ ته راځي.
- د ویلو وړ ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللیو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنو کې توپیر لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنو کې بدلونونه په آرامۍ سره راځي په داسې حال کې چې په پرمخ تلیو ټولنو کې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په یو ځانګړي وخت کې له هغه نه کار اخیستل کېږي. په لنډه توګه ویلی شو چې ټولنیز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنیز جوړښت کې د ننه د ټولني په حجم یا په ځانګړو ټولنیزو بنسټونو کې او د دې بنسټونو له اړیکو نه منځ ته راځي.

ټولنيز بدلونونه د مختلفو عوامو تر اغيزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولني غړي يوه ډير گټوروي. په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو سهم لاملونه تر بحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدې)

د ټولنيز بدلون له سيمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنگي عقيدې دي. ټولپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري څرنگه چې پوهېرو د اسلام مقدس دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دين يې ومانه ډير ستر بدلونونه راوستل. د اسلام مېن دين د ځمکې ډکړې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادۍ بڅېبونکي دين ته ور داخل شول او ديوې پېرې په موده کې اسلامي ځلېدونکي تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بڅېبونکو باورونو او عقيدو تر اغيزې لاندې وه. بله بېلگه، په مسيحيت کې د نوې مذهب په توگه د پروتستانتيزم را پيدا کېدل وو. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسيحيت د مذهبونو له جملې نه يو لوی مذهب دی خلک دي ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پاڼگه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارۍ او صنعتي کيدو لامل وگرځيدې. نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل گرځيدلي دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لوديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلي دي، چې د صليبي جنگونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوی پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جگړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبري پېښه شوه، بريالۍ شوي وای لوديځي ټولني به دې تمدن ته شمېر پېرې مخکې لاس رسې پيدا کړی وای.

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له سيمو سرچينو نه يوه بې هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپيريال د کنترول او ادارې، د زده کړې له طريقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د سنابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسې پيدا کړي ټولنو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غويونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشين آلات کليو ته لارښي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پايله کې کېدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوېست او د نوي تکنالوژي پراختيا، په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه ناانډولې

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې نه ناانډولې او د طبقاتي، جنسي او قومي گروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينو کې ناانډولې، د هغو کسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په ناوترېځوالي نه بدلېږي. مگر په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبدیلیږي. هغه کسان چې دا سرچينې په اختيار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشر وعبت ورکولو او همدا رنگه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچينې په اختيار کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کار نه شي کولی، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محروميته، ډېر شي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهي لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې ناانډولې داسې ځانگړي او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، د دوهماره ټولنيز

جوړښت او د مالي سرچينو درلودونکي وي د سياسي فشارونو په مرسته کېدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توگه فرهنگي او ټولنيزه ناانډولې د بخار د ډيگي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولی شو ټينگ وټرو، مگر فشار ګرار ګرار زياتوالی (ټراکم) پيداکوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر ګړندی او ناوټريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلي.
- ۲- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟
- ۳- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟
- ۴- ټولنيز بدلونونه په لوديځ کې څرنگه د اسلامي فرهنگ په اغېزه منځ ته راغل.
- ۵- کوچنی او اساسي بدلونونه څنگه توپير کولی شو؟

۶- ټکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.
کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څو کرښې وليکئ او بيا يې په ټولگي کې ولولئ.

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو نه د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تیر شوي لوست کې ولوستل او ځينې به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولی شي د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وگرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي د اقتصادي توليداتو نوي بڼې ته خپروې استوگن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوگنې په برخه کې ضرورت پېداکوي. او د نا آرامو پرگنو د قانوني کېدو او کنټرول لپاره نوويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پېدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو لپاره د نوويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پېداکېږي. او بدلون ته اړتيا همدا رنگه دوام پېداکوي. له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدا رنگه کېدای شي

هغه نفوس جي ڊگهينست په حالت کي وي هم د بدلونونو د منځ ته راتلو لامل وگرځي. مگر په ډير کم گړندي توب سره، کله جي نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کي به د کارگرانو کمينست او په ښوونځيو کي به د کوچنيانو کمينست راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کيداى شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه جي ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کميدو په حالت کي وي ستونزي رامنځته کوي. څرنگه جي د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکي دا ستونزه وجود لري. دا ستونزي د لوړ عمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوايدو پيدا کول دي. همدارنگه هغه ټولني جي د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنگه جي د لاتيني امريکا په هېوادو او آسپاني و افريقي هېوادوکي ليدل کېږي، ستونزي منځ ته راوړي. دا ستونزي ځوان نسل ته جي دودي په حالت کي دي د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو ټاکنول دي. جي زياتره د سياسي رهبرانو مشروعت کمزوري کوي او په پايله کي په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کي بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پرځای کيدل

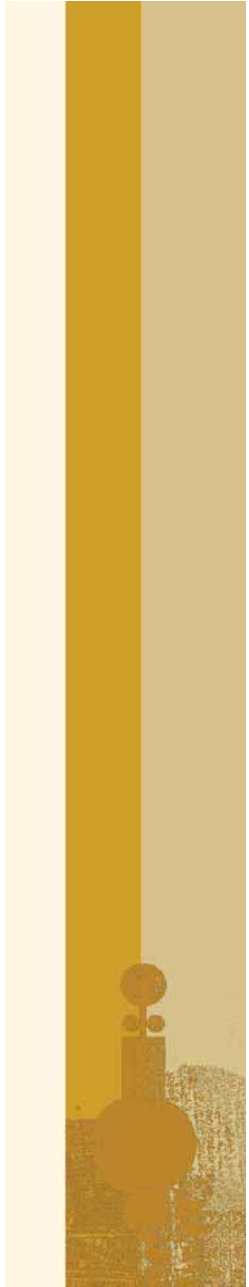
ديوي ټولني د ننه يا بهر يا د هغې مېمو سيموته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولني په جوړښت ډيره اغيزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډيره اغيزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو يوه ځانگړې طبقه ټولنه پرېږدي او يا که تحصيل کړی او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي جي هغه ته مغزي ټينبندينه هم وايي، په هغه صورت کي اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغيزې لاندې راشي. همدارنگه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کي به کمينست راشي، خو که چېرته نيستن کله وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل گرځي.

د مهاجرت د اغیزو په باره کې په څه پوهیږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مېشتي او مېني اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنگ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنگ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوي نسلونه منځ ته راځي. بیا لوریکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجرو قومونو د زور له امله وي او که په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتني لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنو کې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل ونه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولني هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغیر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه، نظریات او تضادونه.

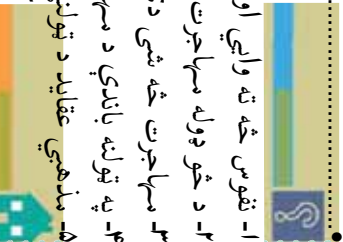
کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجود دي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کره وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسائلو کې څه رول لري؟
  - ۲- د څو ډوله سهاجرت ته نوم واخلي.
  - ۳- سهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
  - ۴- په ټولنه باندې د سهاجرت د اغيزې په باره توضيحات ورکړئ.
  - ۵- مذهبي عقايد د ټولني په بدلون کې څه رول لري؟
کورنۍ دنده
- د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيانې په ټولگي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

- د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعمالېږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدو کې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
- عمومي بدلون، هغه بدلون ده چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي، په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
- ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابل توگه او په يوه وخت کې عمل کوي، او يو په بل اغېزه کوي.
- په هر ځاي کې چې په فرهنگ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدا رنگه د فرهنگ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنگي بدلون منځ ته راځي.
- عقايد د نړۍ او د ټولني د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيمو ته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالۍ د واقعيت په توگه قبلوي.
- د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تگ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

خلورم خپړکی

ټولنيزي نابرابري

په دې خپړکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسيتي نابرابري،

د څپرکي موخې

هيله من يو چي گرانو زده کوونکو به د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيزو نابرابريو مفهومونه او مصداقونه وپېژني ،
- د ټولنيزو نابرابريو له چولونو او لاملونو سره آشنا شي ،
- طبقاتي نابرابري او جنسيتي نابرابري توپير کړاي شي ،
- د ټولنيزو نابرابريو د کمېدو او را ټيټېدو له لارو سره آشنا شي ،
- د ټولنيز عدالت له مفهوم سره آشنا شي ،
- له ټولنيز عدالت سره مينه پيدا کړي ،

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ووائئ

کوم خلک چې په یوه ټولنه کې ژوند کوي، د با ارزښته ټولنیزو منابعو لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیز موقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. سناسي له نظره:

- ۱- ولې ټول خلک له شتمني او قدرت څخه په مساوي توگه برخمن نه دي؟
- ۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وگړي او ډلې په ټولنیزه توگه د شتمني، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي. ځینې گروهونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځینې نورې د ډیرو لوسرینو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو (منابعو) د نابرابرېش له مخې ځینې وختونه د وگړو تر منځ طبیعي توپيروي او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړښت. د بېلگې په توگه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابرېش په دې خاطر وي چې کله کله ځینې وگړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه

کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دورې نه یوکس د خپل ډبر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنۍ ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپيرونو په خاطر وي، نو د اسلام سپېڅلي دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپيرونو ځینې ډبرې سهې ښي او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزو اټن کچه (اندازه)

ټولنیزه فاصله یا واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي گروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دورې ترمنځ توپیر هم لږوي خو کله دغه درز زیات وي، له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو گروپونو پر ځمکن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري خو د خلکو سترې پراگنې د دغو سرچینو د ډبرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دورې لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولی. د امتیاز لرونکو گروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنگ ته په پام لرني سره وینو چې د دورې تر منځ زیات توپیر موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. لیکن که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي په دې صورت کې ټولنیز درز هم کم وي.

ټولنیز خوښت

ټولنیز خوښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پر ځای کېدونه ویل کېږي. د بېلگې په توگه: هغه څوک چې په یوه بزگره کورنۍ کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کونښن او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلی شو چې هغه ټولنه د ټولنیز خوښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

خوارو کورنيو کي پيدا کيڙي لوڙو پورونو ته د رسيدو اجازه ور نه کړي، په دې ډول ټولنو کي ټولنيز خوزښت وجود نه لري د ټولنيز خوزښت کچه هم کيدای شي چې کمه او يا زياته وي.

هغه ټولني چې ټولنيز خوزښت پکي زيات وي، نابرابري پکي لږه او يا دا چې د هغې د لږيدو پرخوا درومي. ځکه چې وگړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو سلسله مراتبو کي ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. ليکن هغه ترلې ټولني چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کي ځای په ځای شي، نابرابري پکي ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيز خوزښت د ټولنيزي نابرابرۍ له سره منبو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کي په ټولنه کي ستر بدلونونه او يا انقلابونه رامنځته کوي ليکن زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانگړو سرچينو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچينو څخه لږ برخې وي، محدودې شخړې او جگړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارگري مظاهري، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځته کيږي. هغه ټولنيز خوزښتونه چې د تغييراتو غوښتونکي دي لکه: کارگري جنبشونه، د مريي توب د لغوه کولو غوښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو غوښتونه او د مدني حقوقو خوزښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب په پايله کي رامنځته شوي دي او پراختيايي موندلې ده. د دې خوزښتونو څخه را ولاړې شوي اکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغيير او ټولنيز کتنو لاملونه شمېرل کيږي.

د اسلام مقدس دين له خوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيگڼو ډک دين په توگه عمل کړی دی او ټولنيزي ناندورلې يې له رښني ورکې کړې دي. په اسلام کي د ټولني ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بيلگي په توگه: د مريي

آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو گناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خورلو کفارو گڼل شوي ده. همدارنگه په اسلام کې د عرب اوصحېم ترمنځ هېڅ توپیر نشته. حتاکوم کسان چې په سیاسي بڼه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د یو تبعه په توگه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

د پوښتني

- ۱- نابرابري تعريف كړئ.
- ۲- آیا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري. څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟
- ۳- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟
- ۵- اسلام له نابرابریو سره څرنگه مبارزه کوي؟
کورنۍ دنده
خپل شاخواه وگورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تیر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپیریال کې څه ډول نابرابري پیژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابری د مسلو وړ دي که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

د نابرابریو له ډولونو څخه یوه یې په ځانگړې توگه په او سنیو ټولنو کې له طبقاتي ټولني څخه را پورته شوي نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعریفونه شته خو د دې سره سره ویلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچینو او امکاناتو (شتمني) قدرت او منزلت) څخه د گټې په توپیر سره د گټې پورته کولو په جریان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنگ او د ژوند په سبک او طریقه کې توپیر را منځته کېږي. له یو ډول سرچینو (شتمني) قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. یو له بله سره ټولنيزې اړیکې ټینګوي او له هغه چا سره چې له متواترو سرچینو څخه برخمن دي لږ اړیکې ټینګوي. دغه اړیکې د راشه درشه، بهلمستیاوو څخه نیولې تر واده، د وینې اړیکې او خښې، ټول په برکې نیسي. په دې ترتیب سره د خلکو هر هغه ډله چې

د سرچېنو يوه ځانگړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنگ داسې يو ځانگړې ډول او طريقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او يا له دوی څخه بنسټه ژوند لري، ډير توپير لري. له دې کبله هغه گروپ خلک چې د نسباً مساوي منابعو، فرهنگ او د ژوندانه له ورته سبک او طريقي څخه برخمن دي، يوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنگه چې توضيح شوه، د طبقاتو موجوديت د يوې ټولني د خلکو ترمنځ د يو ډول ټولنيزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنيو ټولنو کې يو لړ ځانگړني لري او د هغه اهميت له مخې چې لري بې، ځينې بې لږ څه توضيح کوو:

طبقاتي واکين

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پرله (مرز) پوره بېکاره نه ده. په بله ژبه د ټولني د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ايسنل شوي او زيات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په بنسټه طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پرله پوره څرگنده ده.

د شتمنۍ غوښتيدنه

که څه هم په اوسنيو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د يوې کمې اندازې څخه برخمن دي ليکن شتمنۍ ډيره په غير عادلانه توگه وپېشل شوي ده. د بېلگې په توگه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږديز کال کې د امريکا په متحده ايالتونو کې تر سره شوي ده څرگندوي چې د هغه هېواد (۹۳%) شتمني يوازې په سلو کې د يوه فيصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده. لکه څرنگه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غير عادلانه توگه وپېشل شوي وي، ټولنيز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډيره نږدې اړيکه لري، به هم په دې ډول په غير عادلانه توگه وپېشل شوی وي.

لکه څرنگه چې وليدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولني غوڅ اکثریت خلکو

ته د ژوندانه د امکاناتو ټيټه اندازه ناسميرې، خوشمې، قدرت او منزلت په بشپړه توگه په غير عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخيز زېښناک (استثمار)

د هغه ديلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانگړتياوو په هکله موجود دي، يو کرل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم ليکن ډېر ژور او پراخ زېښناک موجود دی. يو محدود لږکی (اقلیت) چې د ټولني ارزښتناکه سرچينې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولني ډېرکي (اکثریت) له اقتصادي، سياسي او فرهنگي لحاظه زېښني. د نابرابرۍ د همېشني نظام جوړول په څو لحاظه د مسلط گروپ په گټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغه گروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلط گروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوگنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

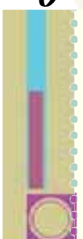
درېم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارگر اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې آند دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو سمناز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه وک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزېښني.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شپه جزيره کې راوځلید، په

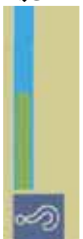
طبقاتي نظام بي د بطلان ڪرڻه راکش ڪره. بادار او مربي ته بي په يوه ليڪه ڪي ڄاي ورڪر، د ابو بڪر، ابو عبده، مصعب بن عمير ^(رضي) جي د تولدي له شتمنو او باعزتہ اعرابو شخصه وه او همدا رنگه د بالال، ياسر، سيمه، عمار او صهيب ^(رض) جي له نيسمني او فقيري طبقي او د مريانو له جملي شخصه وه ترسخه بي نابري راسته. اسلام له همغه پيل شخصه د بنه والي او لوړوالي معيار تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان ڪول جي په دي دول د نا اندولۍ تول مظاهر بي جاهليت او له انسانيت نه لري و گڼل.

د لوست تڪرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- طبقه تعريف ڪري؟
  - ۲- طبقاتي درز ڇه شي دي؟ توضيح بي ڪري.
  - ۳- زينب ساڪ ڇه شي دي؟ ڪومه طبقه زينب پيل ڪيري؟ توضيح بي ڪري.
  - ۴- اسلام له تولدي نابري او طبقاتي نابري سره څرنگه مبارزه ڪوي؟
  - ۵- د لوړوالي او فضيلت معيار په اسلام ڪي ڇه شي ده؟
- ڪورني، ڏنده**
- يو څو موارد جي په ٽولنه ڪي د نابرابري لامل گرځي، فهرست ڪري او په توگي ڪي بي ولوي.

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تیر درس ته په پاملرنې سره:
 لکه څرنگه چې پوهېږو، د بشري
 ټولني يوه نيماني نارينه او بله
 نيماني يې ښځې دي. ستاسې
 په نظر:

۱- ښځې او نارينه په مساوي توگه
 له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجود وي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنی د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي، او فرهنگي برخو کې نارينه او ښځې تر منځه په برابري باور او د ښځو د تحقير، توهم، او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزه ساحه کې د ښځې او نارينه لپاره د هغوی د برابر و حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترگو کېږي. جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټينګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زیات تاثیر لري. جنسیت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکې دی ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو سهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسیت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمبر کابو سره مساوي ده. بنځو او نارينه وو د تاريخ په اوږدو کې يو ډول د کار جنسيتي وېش درلوده بنځي په زياته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختي وي او نارينه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو غرگند عايد يا گڼه وټه يې نه درلوده. په دې دليل د بنځو ټولنيز مقام ورځ په ورځ را ټيټېده د دوی ځواکمني او وړتيا د نارينه وو په پرتله لږه په پام کې نيول کېدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنو کې مېم او با صلاحيته کارونه د نارينه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنگونو کې بنځي له نارينه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا بنځي هغه چارې سرته رسوي چې لږه گڼه او کم اعتبار لري.

ځينې خلک داسې فکر کوي چې په مېمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د بنځو يې برخې کولو دليل دادی چې بنځي د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه دي په عمومي او دوديز ډول بنځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي لامل نه گرځي چې موږ بنځو ته د هيڅ ډول ترقي او پرمختگ وخت ور نه کړو او يې برخې يې کړو. د اسلام سپېڅلې دين هم بنځي د نارينه وو په څېر انسان بولي. اسلام د بنځي او نر تر منځ تفاوت په رسميت پېژني ليکن د بنځي يا د نارينه په حق کې يې عدالتي په هيڅ وجه نه مني. د اسلام تاريخ د ژوند په مختلفو برخو کې د بنځو د برخې اخيستي شاهد دی. بنځو د پيامبر ﷺ په فتوحاتو او جگړو کې برخه اخيستی ده. په رواياتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او يو شمېر نورو مسلمانو بنځو د احد، حنين او په داسې نورو جگړو کې گډون کړي دی. او همدارنگه په فرهنگي او علمي مسايلو کې يې ډېر گډون درلود. د بنځو له منځه داسې کسان هم راڅرگند شوه چې په علمي مسايلو کې پوهان شول. د بيلگې په توگه: حضرت عايشه (رض) د احدايتو له سترو رواياتو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهېي د مسايلو په باره کې ځانگړی ليد او نظريات لري. دلته د جنسيتي

نابرابری په منفي پايو او عواقبو باندې بحث کوو. که څه هم جنسيتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زياتې منفي پايلې لري خو مورنې ډلته د ځينو مهمو په طرحه باندې بسينه کوو:

د ټولني وروسته پاتي والی

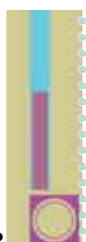
د يوه ملت پراختيا او ملي پرمختگ د بنسټو له حضور او فعاله گډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کېږي. څرنگه چې لېدل کېږي دافغانستان زياتره بنسټي بې سواده دي او کله چې د ټولني نيمايي برخه د بنسټو په خاطر د اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پايله کې د ودې او پرمختگ څخه وروسته پاتي کېږي.

ټولنيز کرکېچ يا لانجه

پخوا به بنسټي او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولني عرف او فرهنگ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د بنونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختگ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهنيزي چې بنسټي هم کولی شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې گټې او عايد لرونکي دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړېد او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسيدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض نه ډک وضعيت چې بنسټو ته د دوی د ظرفيت د لوړتيا او گټو او کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، ورضي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د بنسټو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ايښودونکي او د پرمختگ جوړونکي دي ډيره پاملرنه وشي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- نابرابري څه شی ده؟
  - ۲- جنسیت څه شی ده؟
  - ۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
  - ۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
  - ۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
  - ۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
  - ۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.
- کورنۍ دنده**
- د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپر کې لنډیز

- ټولنيزي نا برابري په عامه معنا د وگړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پيرونو ته وايي چي په ټولنيز ډول پيژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړی وي.
- هغه گرو پونه چي مادي منابعو ته ددوی د لاس رسۍ د توپير له امله تشکل مومي ، طبقه ويل کيږي نو له همدې امله د دوی د ژوند په تگلاري ، طريقي او فرهنگ کي توپير ليدل کيږي.
- د اسلام مقدس دين قوهي او نژادي توپيرونه د هيڅ ډول امتياز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لور تيا يواځي په تقوا کي بولي.
- له جنسيتي مسايلو نه ښځو او نارينه ته دژوند په سياسي ، ټولنيز او فرهنگي برخو کي د هغو د حقه حقو قو وسپارل دي. تر څو جنسيتي نا برابري له منځه لاړه شي.
- کله چي د ټولني نيماني برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي ، فرهنگي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجرا کولو څخه بې برخي شي ، ټولنه د خپل انساني نيماني ځواک د کار ، فعاليت او نوښت څخه بې برخي کيږي او په پايله کي د ودې او پرمختگ څخه وروسته پاتي کيږي. له دې کبله له هر څه نه د مخه بايد د ښځو پر مختيا نه چي دنسلونو بنسټ اښودونکي او د پرمختگ جوړونکي دي ډيره پاملرنه وشي.

پنجم خپرکی

زموږ ټولنيزي ستونزي

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- نې سوادې،
- غربي او بيکارې،
- د اوسيدلوځای (کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي يا مواد،
- نا امنې او ترهگري،
- نا چاودل شوي مواد،

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې زده کوونکي ددې څپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد گټي و پيژني او په ټولنه کې د بي سوادۍ د له منځه وړلو سره علاقه پيدا کړي،
- د غريبۍ او بېکارۍ منفي باندې و پيژني اوزيار او کوشش ته وهڅيږي ،
- د بي کورۍ له ستونزو سره آشنا شي او له هغې څخه د وتلو لار وپيژني ،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنيو اود روغتيايي خدمتونو له کموالي څخه را منځته کيږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلي کولو په لارچارو وپوهيږي .

زموږ ټولنيز مشكلات: بي سوادې

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتيا لري. څرنگه چې قرآن کریم فرمايي:

(اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ
الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ)

هغه چاچي ښوونه نه ده

کړې بيسواده بلل کېږي

دې واقعيت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د

کومو ستونزو سره مخ کېږي؟

۲- هغه ټولنه چې زيات وگړي

بې لې سواده دي، له کومو

مشکلاتو سره مخ کېږي؟

انسانانو له ډير پخوا نه د

ځمکې په سر ژوند وکړ خو په

لوستلو او ليکلو نه پوهيدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډير ساده او ابتدايي و. په

هغه وخت کې د تيرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له يوه نسل نه بل نسل ته

ليږدول کېدې. د نوي ټولني غړو د خپل د ضرورت ورفتون او مهارتونه د ژوند د ورځنيو

چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانگړې پروگرام

وجود نه درلود. بې سوادې تل د هېوادونو د ودې او پرمختيا د مخنيوي لامل گرځي. له

دې کبله ويلی شو چې بې سوادې يو تڼاه کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دشمن

په توگه د بشري ټولني په ځانگړي توگه د دريبي نړۍ او وروسته پاتي هېوادو د پير مخنگ، ودي اوپراختيا په لاره کې لوی څنډه شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا يو پېچلی جريان دی چې ملي او نړيوالي مرستي ته اړتيا لري. څرنگه چې ليدل کېږي دبیسوادۍ دله منځه وړلو لپاره په نړيواله کچه د هېوادونو او نړيوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک باسواد ده دي آند تردې چې برانده او کانه هم باسواده دي. له بده سرغه چې زموږ په گران هېواد کې له لسو ميلونو نه زيات خلک يې سواده دي او همداوس پنځه ميلونه کوچنيان د بنوونځي له تلو نه يې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډيرې زياتې دي چې ډير مهم يې عبارت دي له: نېستي، نابوهي، اقتصادي او ټولنيز وروسته پاتي والی، روږديدل جرم او جنايت ته مخه کول. کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه يې برخې وي، تل څوآکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نيستمنو هېوادونه دا لازمه ده تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د بنوونځيو پراختيا ته توجه ولري. ځکه چې بنوونځي د نيستي او وروسته پاتي والي نه د مخنيوي اصلي خوځښت د گڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختگ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کېدو په پايله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنايعو په فابريکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارگرانو ته اړتيا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولني وگړي يې باسواده شي ځکه يې سواده وگړی نه شي کولای په ښه توگه په کروندو او فابريکو کې د زراعت او صنعت د پراختيا او پرمختگ لپاره گټور کار وکړی.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټيزه وسيله ده. سواد په فرهنگي، سياسي، اقتصادي او ټولنيزو فعاليتونو کې د گډون يو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې يو يې سواد وگړي نه شي

کولای خپلي ټولنيزې ستونزې په ښه توگه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لاسل شي. کم وگړې چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولني د ستونزو د حل لارې پيدا کوي. په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دی. او د پوهيدو او درک معنا دا ده چې وگړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

ښې او غريبې د بېسوادې د پيلو په لومړي سر کې ځای لري. په معاصرو ټولنو کې کارونه او شغلونه سواد او مسلکي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يورې ټولني زياتره غړي بېسواده او کم سواده وي، د دې خلکو له ښېستۍ نه سر بیره، ټوله ټولنه په ښېستۍ اخته کېږي، څرنگه چې د دولت د عوايدو سهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واحبي او فقلي صداقات جوړوي. کله چې خلک غريب او ښېستمن وي، دولت به هم د بيت المال دعوايدو او د مالياتو له کمښت سره مخامخ شي او په پایله کې د ټولني عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کڼو، زړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکټرانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنگه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي. په پایله کې به هېواد په سخته ښېستۍ او غريبۍ اخته شي.

روږديال: بېسواده ټولنه زياتره دښېستۍ او جهل له امله په مخدره موادو دروږديدو د

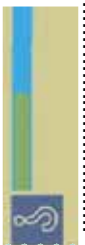
بلا په لومه کې بنګمېلېږي. بې سوادې او جهل له نېستۍ او په پای کې له روزډيدو سره ډيرې نږدې اړيکې لري، له دې کبله د بنوونې او روزنې په برخه کې پانگونه او د بنوونې او روزنې کيفيت ته پاملرنه به ډيره گټوره پايله ولري. د يادونې وړ ده چې د بې سوادې زيان رسوونکې پايلې ډيرې زياتې او پراخې دي، په هغو برخو چې مورنۍ پرې بحث وکړيوازې د دې ستونزو خو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- 1- بې سوادې څه شی ده؟
  - 2- سواد تعريف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فيصده بنځي او نارينه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟
  - 3- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟
  - 4- بې سوادې او روزډيدل څه اړيکې سره لري؟
- کورنۍ دنده**
-
- يو بې سواده سړی له يوه با سواده سړي سره مقايسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ او په ټولگي کې بې وليئ.

زموږ ټولنيزې ستونځې: نېستي او غريبې

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

- لاندي پوښتي په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.
- ۱- ولي انسان غريبې؟
- ۲- د انسان په ژوندانه کې، غريبې څه اغيزه لري؟
- ۳- څنگه کولی شو له غريبې او نېستي نه مخنيوی وکړو؟
- انسان خوراک، کاليو او د اوسيدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيا لري. لوی خداى (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړتيا وړ شيان

د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړې دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړى دى چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه گټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولى شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې گټه واخلي، د غريبې او نېستي سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالې او تنبلې وکړي او يا طبيعي او ټولنيز ځنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړاى شي چې د لوى خداى(ج) له دغه نعمتونو څخه گټه واخلي نو له غريبې او فقر سره به مخامخ شي.

نېستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبې د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيا لري. غريبې هغه لوى مصيبت دى چې د تاريخ په اوږدو کې يې بشر څور ولې او څوروى يې. څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نږدې ده چې غريبې په کفر واوري. له دې کبله دې پوښتي ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول وړ مهم دى.

څرنگه چې د دې پوښتي د ځواب د پيدا کولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب ياستو چې لاملونه يې ډير زيات دي خوڅپړنه يې په دې ځاى کې ممکنه نده، مگر په عام ډول کولى شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

فردی لاملونه

فردی لاملونه چې بیلابیل دولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې رینه یې پخپله په فرد کې ده د مثال په توگه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردی لاملونه عبارت دي له:

- ۱- تنبلی کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.
- ۲- بې سوادې او ناپوهې چې د انسان په ژوند کې ډکمزوری سبب گرځي.
- ۳- د مهمو او گټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.
- ۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع گرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څو لاملونو اخته وي پخپل فردی ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او غریب او نېستمن کیږي.

طبیعی لاملونه

خدای (جل جلاله) زمونږ د اړتیاوړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د امواد په طبیعت کې یو ډول نه وی وپشل شوی. د مثال په توگه:

- ۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې بې لږ حاصل کوی.
- ۲- ځینې سیمې معدنونه او دلوړ قیمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او گاز، خو ځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځینې طبیعي حوادث لکه: سیلا، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکو د ثروت او مالونو د له منځه تللو سبب گرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیمو کې ژوند کوي کولی شي په لږ زحمت ډیر حاصل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډیر زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنگه هغه هېوادونه چې د سرزروړو او سښې، نفت او گازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر خلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته اړتیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتو څخه بې برخې دي. نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د ثروت دلرو سبب او نه درلودل یې د غریبۍ او نېستۍ سبب گرځي.

ټولنیز لاملونه

دیا د شویو لاملونو ترڅنګ، ټولنیز لاملونه هم په طبیعي سرچینو دانسان د لاس رسی او یا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغیزه لري. طبیعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

سیستم په واسطه ویشل کېږي. که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وگړي د خپل استحقاق له مخې له امکاناتو او صنایعو څخه گټه اوجتوي او که چیرې اقتصادي اوتولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کېدلې شي چې هر وگړی یې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولني د امکاناتو او منابعو څخه گټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستي او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کرکچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروگرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځړاکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستي اخته کېږي همدارنگه چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه بنار څخه بل بنار ته تېښته او کبه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوبت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولني نه امنیت خپل تغیر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي رېښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ گران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو او غریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- **د اوږدې مودې جنګونه:** زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادۍ لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازې د هېواد د ودې او پراختیا له لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخو کې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنگي، ټولنیز نظم او انضباط له منځه تلل: چې د دې نظم اوانضباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د گډوډۍ اود با ښاتو اقتصادي فعا لیتونو د مخنیوي لامل وگرځېدل.

۳- بې سوادې او ناپوهي: د جنګ د کلونو په اوږدو کې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

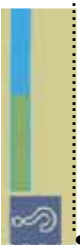
ترلي وو او اداکار د دې سبب شو چې زموږ يونسل تقريباً په عمومي ډول يې سواده او پاکم سواده پاتې شي. په دې مشکل باندې بريالي کيدل يو ملي عزم ته اړتيا لري چې په سرکي د افغانستان د اسلامي جمهوريت دولت چې د ملت له ځواک اواراډونه استازيتوب کوي، رينډيټي طرحي جوړې کړي او د خلکو په مرسته يې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د يوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غريبی او نېستی چې د درۍ د خواری او ذلت سبب گرځي خلاصون پيدا کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- د غريبی فردي لاملونه شرحه کړی؟
- ۲- د غريبی د ټولنيز لاملونو نوم واخلي.
- ۳- د غريبی او قهرطبعي لاملونه کوم دي؟
- ۴- ولې زموږ گران هېواد له غريبی سره لاس په گريوان دی؟
- ۵- څنگه کولی شو د خپل هېواد څخه د غريبی لمن ټوله کړو؟

کورنی دنده

- که و غواړئ د خپلې کورنی اقتصادي سطحه لوړه کړئ:
- ۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړی شي له هغو څخه گټه واخلي؟
  - ۲- آیا دخپلې کورنی ځينو غړوته دپوه بل کار وړاندیز کوئ؟
  - ۳- آیا د کورنی ځینې غړي د نويو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟
- د پورته پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږیږئ او ځوابونه يې په خپلو کتابچوکې وليکئ او ټولگي ته يې واورئ.

(زمور ټولنيزې ستونزې: استوگنځي)

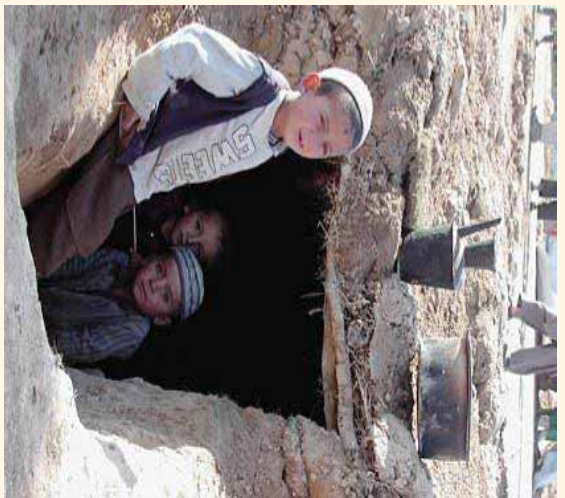
پرتله يې کړئ

مور ټول کورونو ته اړتيا لرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نورې په خيمو او کړدبو کې ژوند کوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کور ته اړتيا لري؟

۲- که مور د اوسيدلو ځای ونه لروڅه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوگنځي ولرو؟

په ډيرو پخوا زمانو کې انسانانو د خپلو ځانو لپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له گرمۍ او يخنۍ څخه د ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختگ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو د پوره کيدو سره پوره د بنسټلار پيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنگه په بيلا بيلو ټولنو کې د دوی د فرهنگ او د ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډيرو پرمختگونو سره سره چې بشر په بيلو بيلو برخو کې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير بنسټلي او مجلل، او د ژوندانه د هوساينې په ټولو وسايلو مخه پور شول. د استوگنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډيرو پرمختللو هېوادونو کې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړ پيسې د کورو دکرايي او اجارې په نوم ورکړي. زمور هېواد په

بېلابېلو دلايلو د هغو هېوادونو له دولې څخه دى چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوى له جدي ستونزو نه شمېرل کېږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځينى سهم د ليلونه عبارت دى له:

۱- کېوالې يا مهاجرت

د جهاد او د جنگ د کالو په اوږدوکې ډير زيات خلک له کليو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېواد ورته کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځته شوه. زموږ بيزيات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کليو او ښارونوکې ېې استوگنه غوره کړه، خو له هغونه زيات شمېرېې د هېواد پايخت او يا په نورو لويو ښاروکې استوگن شول. په ځانگړي ډول دکابل په ښار کې د هغه د ظرفيت نه خو بيا لږه لږه خلک ژوند کوي.

۲- داستوگنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سرکې دولت کولى شي. د موجوده مسټرپلان په تطبيقولو او د ښارجورونې د هغو نقشو او پلانونو له مخې چې په لاس کې ېې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وويشي تر څو خلک مجبوره شي چې ېې نقشې او پخپل سرکوره جوړکړي. دريم داچې عمومي امکانات خلکو ته برابر کړي د مثال په توگه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه ېې جوړکړل نو دولت بايد د هغو سرکونه او کوڅې په پاڅه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونو ته و غزوي. د نلدراني سيستم ېې فعال او د فضله موادو د دفعې سيستم ېې جوړشي.

څرنگه چې په تير لسيزو کې په هېواد کې جگړې دوام درلود او ډيرې و دانې ېې ويجاړې کړې، د خلکو کورونه او ښارونه ويجاړ شول او خلک ېې کوره شول. پدې ورستيو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بيا هم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا سهم ټولنيز مشکل ندى حل شوى.

په هر صورت د استوگنځي ستونزه د خلکو يوه جدي ستونزه ده. دا هيله موجوده ده چې د

هغو پالانونو او طريقو په تطبيق سره چې دولت يې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳-د تعميراتي موادو قيمتي

تعميراتي مواد له گارانبیو ملکو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنگه چې په وروستيو کلونوکې زموږ داخلي توليداتو ته په زیاته پيمانه زیان رسېدلی دی او تر اوسه لازمي بياجوړونې نه دي شوي، تعميراتي وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډیر گران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې نېټې له امله د اغيستلو توان نه لري. سربيره پردې په بناوونو اړکيوالي سيمو کې هم زيات خلک کوږونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کوږ څخه هم بې برخې دي. کليوالي کوږونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او يوازې د گرمی اوسرو مخنيوی کوي. نو ځکه د کوږ مشکل يوازې په بناړکې نه بلکه په کليوالي سيمو کې هم دا ستونزه وجود لري.

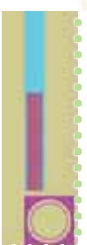
اوس بايد څه وکړو؟

- د دې مشکل دحل اړتولو هېواد والو ته د استوگنځي دثابته په موخه، هم دولت او هم خلک بايد هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت يې بايد سرته و رسوي عبارت دي له:
- ۱- د هېواد ټولونېناوڼه د ماسټر پلان جوړول: دولت دي د بناوونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړی شي چې په مناسب قيمت ځمکه راخلي او د کوږونو جوړولو ته بهې ووهي.
  - ۲- د عمومي خدمتونو وړاندې کول: دولت دټولو بناوونوپه ځانگړي ډول د استوگنې د کوږو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سيستم،برېښنه، تېلفون، سرک او پخه شوي کوڅه جوړه کړي.
  - ۳- د استوگنې د بلاکو جوړول: يو ډير مهم کار چې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

چي دولت ارزانه کورونه خو په ټولو وسایلو مجهيز کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډيره ښه لاره د استوگني د بلاکوټو جوړول دي. بلاکوټه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي، ډيرو خلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- زمونږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښايست؟
۲- ولې زمونږ هېواد والو مساجرت وکړ؟
۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟
۴- دولت او د کور جوړونې کمپني د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زمونږ خلک د کورونو(پارتما نونو) خاوندان شي.
۵- د کورونو د کمښت په هکله سناسي وړاندیزڅه دي، ونې لیکئ.
- د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوگنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په څو کرښو کې وليکئ.

کورنۍ دنده

زموږ ټولنيزي ستونزي: روغتيا

پرته يې کوي

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډیر لوی نعمت دی لاندې پوښتي په غورولوئ او د هغو په باره کې سره وږغیرئ.

۱- ولې روغتیا او سلامتي مورته ارزښت لري؟

۲- که روغتیا موله لاسه ورکړه له کومو

ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بایدڅه وکړو چې جوړباتي شو او

ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډیرو لویو دښمنانو

څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدو کې

په عادي او سختو ناروغیو اخته شوي

یاست او په پای کې زیاتره د ناروغیو

له امله خپل ژوند له لاسه ورکوي.

سربره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډیر زیات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانو کې انسانان په ډیر ناوړه او خطرناکو ساري ناروغیو اخته کېدل او په زیات شمېر خلک یې له منځه وړل او کله هم د وبا او طاعون په واسطه ډیر خلک له منځه تللي دي.

هغه زیانونه چې انسان ته له ناروغیو څخه پیدا کېږي عبارت دي له:

۱- درد او رږه

۲- د انسان د ګټور فعالیت مخنیوی،

۳- هغه پیسې چې انسان یې د تداوی لپاره لگوي.

۴- د انسان مریډنه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنگه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او بیا یې بېخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په نننۍ نړۍ کې ډیرې ناروغي د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنگه چې رسول ﷺ فرمایلي دي: (خدای تعالیٰ) ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړی، نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغي چې هره ورځ یې په زرگونو وگړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانی سره د درملنې وړدي نوڅکه نن ورځ موز ته دامسټله سهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار خواکي (سوټنډي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک او کابله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توگه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لاسه ورکوي او بدن یې په خوار خواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خورو څخه استفاده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خورو څخه استفاده وکړي، له بیلابیلو ناروغيو سره مخامخ کیږي. زموږ په هیواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابېږي. خراب او فاسد خوراکی شیان د خلکو د راز راز ناروغيو سبب گرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترخارني لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

چاپیریال او ککره هوا

پاک چاپیریال او پاکه هوا د ژوندانه نیول مسهم شرط دی. په ښارونو کې د ډیر شمېر هغو قلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تیلو نه استفاده کول او په لسگونو نور عوامل د هوا د ککړیدو لامل ګرځي چې د لویانو، ځوانانو او د کوچنیانو په روغتیا او سلامتی، ناوړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغیو اخته کوي. څرګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا او کورنۍ د کوچنیانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپیریال هم د کوچنیانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنیانو کې لېدل شوې ده. زیاتره ډاکوچنیان د ساري ناروغیو او همدارنګه د سانګې د کوچنیانو له امله او د خوار ځواکې، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ناروغیو له امله او استعمال او څښلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپیریال کې وجود لري او ککړو اوبو له استعمال او څښلو نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل ګرځي. تنفسي ناروغتیا د هوا له ککړتیا نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل ګرځي. د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستی اوبه دي چې د ملاریا دغماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه دا چې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپیریال دی. نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپیریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپیریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سر کې ځای ورکړي.

د روغتیايي او درملني د امکاناتو کموالی

د هغو ستونزو سره سره چې د روغتیا په برخه کې بې لړۍ معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرونکي ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لري. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرگونو خلک د درملني لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون ۵۲د مادې مطابق دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درمني وسايل او روغتيايي آسانیاوې په وړیا توگه برابرې کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتي

- ۱- د ځينو ساري ناروغیو نه نوم واخلي.
- ۲- له ناروغۍ کوم زیانونه سړي ته رسېږي؟
- ۳- څنگه کولی شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟
- ۴- خوار خواکي څه شی ده؟
- ۵- له غیر صحي خورو څخه گټه اخیستل د سړي په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککره هوا د انسان په بدن باندې څه اغیزه لري؟ په دې باره کې څو کرښې ولیکئ.

زموږ ټولنيزي ستونزي : د نيشه يي توکو قاچاق

خبري اتري پري وکړئ

ځينې وگړي خپله او دنورو روغتيا د نيشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسي په آند

- ۱- د نيشه يي توکو استعمال زمونږ لپاره کوم زيانونه لري؟
- ۲- آیا نيشه يي توکي زمونږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟
- ۳ د نيشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنگه وگرځنيزي او ټولنيزي پايښي لري؟

۴- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه یوسو؟

نن ورځ نيشه يي توکي زمونږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جگړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د درلت دننه کنترول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفداري خلک د اپينو(تراک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زمونږ گران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد د بين المللي مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه

حاصلات جي په افغانستان کي تر لاسه کوی اروپايي او امریکايي هېوادونو ته قاچاق کوي. مخدره مواد هغو موادو ته ويل کيږي چي استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي ايسن يا ترياک ډير خطرناک مخدره مواد دي چي له دي موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړيږي. د مخدره موادو کبست او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډيري ستونزي رامنځته کړيدي چي سېمي برخي يې ډادي.

د گټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د ايسنو د کرنې لومړنی زبان چي د هغې په کرلو بزگران له گټورو محصولاتو څخه چي ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتي کيږي. ډير گټور محصولات وجود لري چي بزگران کولی شي د هغو په کرلو ښه گټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولني ته خدمت وکړي. ولې د غنمو، اوريشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمني ځمکې او د کارکوولو ځواک د داسې محصولاتو کبست ته ځانگړې کړوچي د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

روږ دی کيدل يا اعتياد

کله چي ايسن او نور مخدره توکي په هېواد کي وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوې ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کيږي. اعتياد په دي ډول موادو انسان ناجوره کوي او هغه د گټور کار او فعاليت څخه پاتي او سرغړو نو او جرم کولو ته يې اړباسي، کله چي په يوه هېواد کې د معتادينو شمېره زياته شي، د کورنيو خلکو او دولت د ستونزو سبب گرځي.

د اداري فساد تشديد

څرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوي ځيني دولتي مسټورلين (په ځانگړي ډول د پوليسو په اداره او محکمو کې) په بڼه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځيني لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوي ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي. نوله همدې امله اداري فساد پراخېږي او دهغي د کموالي لپاره هڅې د ناکامۍ سره مخ کېږي، ځکه چې د دولت په د نڼه کې ځيني کړۍ د اداري فساد د پراخېدو څخه ملاتړ کوي.

نا امنی او ترېخوالی

کله چې دولت کورنښ کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخیستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبیرونو په وړاندې و درېږي او خپل فعالیت ته ادامه ورکړي. د دوی یوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د ناوترېخوالي نه استفاده کول دي.

څرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتي پيسي لاسته راوړي نو په ډیرو عصري وسلو سمبال دي. د شرایطو د برابرېدو په صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشته یې مواد له نا امنی اوترهگری سره نږدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- نېشه يي توکي څه شی دي؟
۲- د نېشه يي توکو زیانونه بیان کړئ.
۳- د تریاکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟
۴- د نا امنې او تاوتریخوالي په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.
۵- اعتیاد او روږدي کیدل څه شی دی، په دې هکله یو څو کرښې ولیکئ.
کورنۍ دنده
- د نېشه یي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړاندیز په څو کرښو کې ولیکئ.

زموږ ټولنيزي ستونزي، نا امني او ترهگري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندي پوښتنې په غور ولولئ اوځواب وړانئ

- ۱- هغه ستونزي چې زموږ خلک يې زغمي، نومونه يې واخلي؟
  - ۲- کوم لاملونه د نا امنۍ سبب گرځي؟
  - ۳- ددې لپاره چې با امله ټولنه ولرو، کوم کارونه بايد سرته ورسو؟
- موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سياسي، فرهنگي، او ټولنيزو فعاليتونو ته اړتيا لرو. دا فعاليتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنيت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنيت وجود ونه لري، وگړي، سازمانونه او نور د عادي کار او فعاليت څخه پاتې کېږي.
- له هرڅه نه مخکې بايد د امنيت مفهوم شرحه کړو. امنيت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلک د ډاډ او آرامۍ احساس وکړي، او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته گواښ موجود نه وي. د بېلگې په توگه: که څوک يو کار کوي او د هغه کار له هېڅ گواښ سره مخامخ نه وي، نو ويلی شو چې هغه د کار کولو امنيت لري. او ياکه خلک پرته له ويرې او

گوانس څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنيت نه برخمن دي. له دې معلومېږي چې امنيت د لولو په لړي چې ډير مهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سياسي، ټولنيز او ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلی شو چې امنيت په دوو ډلو رواني او فزيکي امنيت ويشل شوی دی. رواني امنيت هغه وخت حاصلېږي چې کامل امنيت وجود ولري. او فزيکي امنيت د امنيت ډير کم حدودی، که فزيکي امنيت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښېږي په دې صورت کې به رواني امنيت هم وجود ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کېږي چې ټولنيز قواعد اورسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرگنيز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې يو شمېر له دې فرصت نه ناوړه گټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه گرځوي. نا امني ډير لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنگ (داخلي يا خارجي جنگونه) ترهگري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلادې، سياسي اېډيو لوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده. چې په دې لوست کې به لنډه توگه پرې رڼا اچوو.

ترهگري (ویره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهگري يا (ویره اچونه) بلل کېږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي

فعالیتونه او وله نیز تبلیغات چي غواري له دي لاري په دولت باندي فشار راوري او خپلو سياسي موخوته ورسبري ترهگري بلل کيږي. زموږ خلک له ډيرو کالو را هيسي د سيمه نیز او نړيوال ترهگری قرباني شوي دي. ترهگري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډيري بدې پايلې لري چي ځيني يې دادي:

د خلکو وژني

ترهگر خپلو موخو ته د رسيدو لپاره حاضردي چي بېگناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ويجاړول او خرابول

نا امنی د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترلو او سقوط لامل گرځي. ترهگري عمليات لکه ځنگه چي د خلکو ځان ته گوانډی، همدارنگه د دولتي او خصوصي مالونو او ساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چي هېوادمو آباد شي، وړانډيږي.

د وخت ضايع کيدل

وخت د انسان لپاره ډير مهم دی او بايد هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کي په ډير ولويو پر مخگڼونو لاس بری پيدا کوي. په داسي حال کي چي زموږ خلک د نا امنی په دليل او د ترهگرو د فعاليتونو له امله د موجوده ثروت سر بيره خپل کلونه کلونه وخت يې له دې چي کوم پر مخگڼ وکړو له لاسه ورکړو. اوس د دولت او ملت دنده ده چي په ټول توان هڅه وکړي چي د کار او فعاليت لپاره امنيت ناستن کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

۱- د کار اړينيت څه معنا لري؟

۲ ترهگري څه شی ده؟

۳ په هېواد کې د نا امنۍ لاملونه کوم دي؟

۴ ترهگري فعاليتونه هېواد ته څه پايښت لري؟

کورني دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال يې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟
په دې باره کې څو کرښې وليکئ او بيا يې په ټولگي کې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: ناچاودلي توکي

څيرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جنگ جريان درلود. هرې ډلې د خپلو قومونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړی وو.

اوس هم د څو کالو راهیسې یو زیات شمېر ناچودلي ماینونه او یا نور توکي لېدلي دي چې د خلکو ژوند تهدیدوي. ستاسې له نظره:

- ۱- آیا تاسې تراوسه ناچودلي ماینونه او یا نور توکي لېدلي دي؟
- ۲- که چېرې ماین سره مخامخ شوی څه کار کوئ؟
- ۳- د ماینونو د مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنگ له مرحلې څخه تیرشي ترڅیرې وروسته ډیر کالونه بیا هم د جگړې ستونزې گالي. د ډیرو مسهو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او ناچاودلو توکو پاتې شوني دي او په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې څو کالونو کې د ماینونو او ناچاودلو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه ترسره شوي دي په تاسف باید ووايو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیا هم زیات شمېر ناچودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تهدیدوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

دیرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې دیرسهم یې دادی.

- یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې دیرزر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي
- بل دیرسهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ورزده کړی چې د دې توکوسره څه ډول چلندکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیمو کې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپېژني، د هغوی په خطرزنو رپورټو او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.
- د ماین پاکي مؤسسي چې په ملگرو ملتونو پورې تړلي مؤسسي دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولې دي او ځینې هډایتونه یې د تبلیغاتو له لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي.

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، دلرگيو او اوسپنيزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کېدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادېږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرگيو او پلاستيک نه جوړ شويدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنگ ته بدلون ورکوي او کوم مسلمات چې له فلز نه جوړ شوي دي زنگ یې وهي او پېژندنه یې ډیره مشکلله وي. په دې توگه په هغو ساحو کې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکي دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. زیاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرېخ پراته وي او د هغوی له خطرزنو نه مخنیوی ډیر آسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي مسلمات کولی شي د ماینونو په پرتله د ډیرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د تپي کېدو لامل

شي. (د حب الوطن من الايمان) د مقولي په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وگړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنگه چې په او لاد خپل مور او پلار گران وي نو د ټولني په افرادو هم بايد خپل هېواد گران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شويو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو گوانس دی نو د هېواد ټولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدا رنگه کله چې نا چاودل شوي توکي وړيني هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماڼي او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتي

- ۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وايي؟
  - ۲- ولې خښ شوي ماینونه اونا چاودلي سهامات دځمکې پرېخ پاتې دي؟
  - ۳- ماینورونه او نا چاودلي سهامات څه خطر لري؟
  - ۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شي، څه کار به سرته رسوئ؟
  - ۵- څنگه کولی شو چې دنا چاودلو سهاماتو او ماینونو له شرته په امن کې پاتې شوم.
- دا چې څنگه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او سهاماتو له خطر نه په امان کې پاتې شوم، په دې باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د پنجم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډیره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او لیک نه پوهیدل .
په هغه وخت کې د تیر نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توگه له یو نسل نه بل نسل ته انتقالیدلي .
- نیستي(فزيي) ، د ژوند د لومړنیو اړتیاوو دڼه لرلوجي انسان هغه نه ضرورت لري په معنا ده . نیستي داسې غمیزه ده چې د تاریخ په اوردوکې یې وگړو ته زیرونه ور په برخه کړيدي .
- هغه ټولنه هو ساینې او شتمنۍ ته لاس رسی پیدا کوي چې وگړي یې د خپل توان او وړتیا په کچه د ټولني له امکاناتو او منابعو نه گټه لاس ته راوړي .
- د ډیرو پرمختگونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي ، خود استوگن ځای ستونزه لاهم دوکړوله ډیرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي .
- ناروغي تل دوگړو د بنسټه گڼل کېږي . د ژوند په اوردوکې مور هریو په ساده اوسختو ناروغیواخته کیږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو .
- د انسان د سلامتیا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذا ده .
- مور په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي ، سیاسي ، فرهنگي او ټولنیزو فعالیتونو بوخت یو دا فعالیتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنیت وي .

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**